

**Rev. Patr. Joannis Laurentii Berti, Ord. Eremit. S.
Augustini, Theologia Historico-Dogmatico-Scholastica,
Seu Libri, De Theologicis Disciplinis**

Berti, Giovanni Lorenzo

Monachii [u.a.], 1749

De Theologicis Disciplinis Liber Vicesimus Quartus, In quo pertractatur de
corporis, animique Obiectamentis.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-83665](#)

DE THEOLOGICIS DISCIPLINIS LIBER VICESIMUS QUARTUS,

In quo pertractatur de corporis, animique Obiectamentis.

S U M M A R I U M.

1. Ratio Ordinis.

I.
Ratio Ordini-
nis.

Ix dum superiorem librum absolveram, & ecce viii. Idus Februarias supremus Ecclesiae Rector, Afferter Fidei, Justitiae Vindex, litterarum Patronus, & Decus Aertriae nostrae immortale CLEMENS XII. ut definitum erat, natura concessit. Universam Urbem ejus munificentia amplissimis aedificiis, Capitolino Musæo, Fontium, Templorumque majestate, atque iunumeris alijs vetustæ, ac novæ dignitatis monumentis ornatam acerbissima mors in luctum, mœroremque convertit. Parentatum illi quidem incruentis sacerdotum ministrorum holocaustis, splendido funebrium pugmatum apparatu, excultis Epitaphistarum naniis, elaborata panegyri, Purpuratorum Patrum frequentia, magnō populorum conventu, universorum denique precibus, atque lacrymis: sed hæc omnia neque potuerunt satis Demortui merita celebrare, neque viventium consolari dolorem. Quamob-

rem Ecclesiastica plebs optimo viduata Pastore, sanctissimoque orbata Magistro insuffit quotidiani obsecrationibus, ut cælestis Sospitator, qui pollicitus est se nunquam nos orphanos derelicturum, Ecclesiae suæ talem Sponsum exhibeat, in quo CLEMENTIS beneficentiam, religionem, pietatem, solitudinem, fiduciumque erga nos maximum experiamur. Nec aliquem futurum arbitror, qui ægro animo patiatur inhiberi hac de causa popularia Bacchanalium tripudia, & præcedentia Quadragesimale jejunium obiectamenta: in quibus licet servent nonnulli debitam moderationem, solet nihilominus multitudo, qua semel concessis abutitur, vere bacchari, modum excedere, atque insanire. Quare de his proposui festivo quodam lepidoque disperendi genere pertractare: ut nemo moleste ferat, si careat istiusmodi voluptatibus, eisque omnes utantur sobrie ac temperanter, si affluant: ii tandem qui nos patiuntur insipidos ineptosque disputatores, conditum aliquid profanâ eruditione delibent.

C A P U T I.

De Bacchanalium consuetudine.

S U M M A R I U M.

1. Propositio 1. de origine & usu Bacchanalium.

2. Propositio 2. probatur etiam nostra Bacchanalia non esse honesta & licita obiectamenta.

3. Propositio 3. voluptas immoderata bacchanalium non tantum Christiano, sed & rationali indigna est.

Quo

Quo ergo tempore agendis Bacchanalisibus dat operam, insanique plebs Christianorum, contigit ut scribendo libros de humanis Officiis vim facultatemque meam exercerem. Ipsa temporis occasio me impulit, ut praecedentibus istum superadderem & arguento priorum non dissimilem, & morum institutioni percomindorum, & rerum dicendarum lepore & venustate jucundum. Pertracto enim de oblectationibus, quarum causâ plura exercentur humanorum actuum officia, neque solas trado moralis Theologiae præceptiones, verum etiam Veterum mores, & quedam insuavis disputationis condimenta. Primo autem loco de Bacchanalibus instituto sermonem.

PROPOSITIO I. Bacchanalium origo, & usus antiquus est, sicutque olim magnopere detestandus, & execrabilis.

De origine & usu Bacchanalium. Ipsum Bacchanalium nomen, institutio, auctor, & ritus propositionem monstrant. I. *Bacchanalia* dicuntur, quasi Bacchi sacra: Bacchus vero nomen habet ἄπο τοῦ Βακχέων, *incomposite vociferari*, aut ἄπο βακχείου furore agitor. Appellatur & Liber à vino, quod liberat à tristitia: dum enim perpetuat immodice, Tunc venit iulus, tunc pauper cornua sumit, inquit Ovidius. Dixere & Dionysium, quod fabulae tradant infantem perductum ad antrum Nysæ, Semele matre à Jove compressa fulgere ac tonitru exanimata & extinta: atque ita à Deo Jove, & Nysa nympha Dionysii nomen derivatum est. Scribunt Poetae & à Pascis immanibus cinctum angubibus, discerpitumque à Titanibus. Cornibus taurinis Bacchi simulacra ornarunt Græci, quod cornu antiqui biberint, unde vini propinator dictus *Pincerna*. In altera manu thyrum, in altera scyphum dexter, insidente que vehiculo cum Pardis bijugibus. Hæc omnia vini, atque ebrietatis effecta, & ebriosi insaniam furemque demonstrant. De ipsis autem Bacchi obscenitate & flagitiis vide *Lactantium* lib. I. *Institut.* cap. x. *Arnobium* in v. pag. 72. *Clementem Alexand.* in *Admonit. ad Gentes*, *Commodianum Instruct.* XII. & L. *Gyraldum Ferrariensem Synt.* VIII. *Deorum*. Ab ipso ergo nomine Bacchi liquefierunt Veterum Bacchanalia fuisse quedam sacra insanæ, & execrabilis superstitionis. II. Execrabilia autem deprehenduntur, si dicamus, quinam fuerit Bacchanalium primus institutor & auctor. Constat enim ex Jul. *Firmico de Errorre Profan. Relig.* cap. 6. hujusmodi auctorem fuisse

Liberum Thebanorum Tyrannum, ut mente captas nobiles feminas & libidinum ministras haberet, & scelerum. Consentit Tacitus, qui lib. XI. *Anal.* cap. XXXI, scribit Messalinam ludicrum tale celebrasse, ut tegeret adulterium: & Livius, qui lib. IX. dec. IV. appellat Bacchanalia viam unicam corruptelæ. Obscenissimum ergo auctorem habuerunt Bacchanalia, & obscenitatis gratia fuerunt instituta. III. Ritus Bacchanalium quanta impudentia, & inverecundia, necnon flagitosissimis verbis fuerit pernicious ac turpis, narrat S. P. Augustinus lib. VI. de Civit. Dei cap. XXI. Sat est honestissimas matresfamilias palam persecuisse, quæ nec meretrix, si matronæ spectarent, facere poterat in theatro. Minus improba erant quæ narrat Blandus lib. 2. de Roma Triumphantie, convenisse nudos viros cum nudatis omnia membra mulieribus, matronis, viduis, virginibus, veluti omnne amisissent discrimen. Idem pene ritus erant Medianitarum in cultu idoli *Beel-Phegor*, de quo Num. xxv. 3. & Psalm. cv. 28. Idem est enim Hebreis פֶּגַע, ac Latinis, *aperire, exponere, denudare*: unde *Beel-Phegor* idem est, ac Deus turpitudinis, quem πατάροι dixerunt, ut in caput IX. *Osee* animadvertisit D. Hieronymus, & quem in sacris Bacchi plostellis impositum circumferebant, ut citato loco Augustinus; cumque hoc turpissimum idolum colerent liquidis seminibus fructuumque liquoribus, hortis quoque custodiendi praeficiebant. Itaque sive species Bacchanalium institutionem, sive auctorem ac finem, sive denique celebrationem ac ritum, indubitatum est detestabiliora esse omnibus aliis oblectamentis. Atque hinc est, quod etiam Romanus Senatus non modo ab Urbe, sed ab universa Italia olim Bacchi sacra eliminavit, ut resert Tertull. cap. 6. *Apologeticæ*: Scythæ autem apud Herodotum lib. IV. cap. 18. ea reprehenderunt tanquam insanæ turpitudinem; & Phœnices hæc & consilia deliramenta fieri patiebantur duntaxat in nemore posito in parte præalti montis, quò nemo honestus audebat accedere; inquit Eusebius lib. III. de Vita Constantini.

PROPOSITIO II. Bacchanalia quomodo nunc celebrantur ab aliquibus, qui conniventia, & concessione Principum abutuntur, connumerari nequeunt inter honesta & licita oblectamenta.

Propositio II. Si enim superstitione idolatriæ ritus, & nefarium illam turpitudinem sacrorum Liberi prætermittimus: hæc Bac-

Probatur etiam nostra Bacchanalia non esse honesta & licita oblectamenta.

cha-

chanalia licentiam longe superant antiquorum. I. Primo id comprobat hodie nus usus personarum, sive larvarum. Primus personarum usus fuit in Scenis auctoriibus Cincio, & Falisco, ut scribit M. A. Muretus in Praef. ad Terentium. Causam vero profert Satyra iv. Horatius, ut personati actores majori libertate recitarent,

*Si quis erat dignus describi, qui malus,
aut fur,
Qui mæbusve foret, aut sicarius, aut
alioqui*

Famofus.

Priori ergo Bacchantium ætate personati improbos notabant: nunc in bonos æque ac malos obloquuntur, & absque fabularum venustate jacunt in singulos dieteria. Imò in Theatris proprio vulnu, & perficata fronte convitiatores bacchantur. Extra scenas autem, nunc quoque, ut canit in 2. Georgicon Virgilius,

*Versibus incomptis ludunt, risuque
solato,
Oraque corticibus summunt borrenda
cavatis.*

Retinet ergo hac in parte præsens consuetudo veterum Bacchanalium deformitatem. II. Quod mulieres incendant virili habitu, virisque muliebri, dicitur Deut. xxii. 5. *res abominabilis apud Deum.* R. Maimonides scribit hanc sexus permutationem institutam in honorem Martis, ac Veneris: & quidem Veneri in Cipro viros sacrificasse in veste muliebri, & mulieres in virili veste, scribit etiam Servius in 11. Aen. Verum idolorum cultu sublato, adhuc ju re clamat Satyricus:

*Quem præstare potest mulier larvata
pudorem,
Quæ fugit à sexu?*

III. In comediis, choreis, conviviis, ludisque etiam nunc laxari, ut in pe rantiquis Bacchanalibus, intemperantiam atque libidinem res per se loquitur, nec non evincit veritas proximis capitibus declaranda. IV. Quamquam usus Bacchanalium innumeris flagitis minime redderetur illicitus; non deberet Christianus, eo tempore, quo Ecclesia deponit vestimenta jucunditatibus, atque ad pœnitentiam invitat, quod in Dominica Septuagesimæ, & sequentibus præstat, crapulæ & Veneri turpiter indulgere; maxime, quod Catholicis Romanis solent hoc præsertim crimen Novatores objectare. Neque enim suffi-

cientem excusationem præbet proximum Quadragesimale jejunium: quippe ad istud nequit parari aditus per temulentiam, quomodo ad justitiam non devenitur per fraudem, neque ad sobrietatem per lasciviam; ut docet Hom. 1. de laud. Jejunii Magnus Basilius.

PROPOSITIO III. Excedens, atque immoderata Bacchanalium voluptas, ^{3.} quamvis expers perverstæ malitia, Christiano homine, etiam quâ rationali duntaxat, indigna est.

Quantum ad Christianum, nulla est Voluptas difficultas: quippe illum non latet, Eccl. Immoderata clesiasten asterrere cap. 11. 11. *Vidi in Bacchanalium non omnibus vanitatem, & afflictionem animalium.* Novit insuper terrenas voluptates stano, sed fluxas esse, & comparari aquæ, de qua legitur Joannis 1v. 13. *Omnis, qui bibit ex aqua bac, sitiens iterum.* In quem locum Augustinus Tractatu in Joan. xv. *Quid est (inquit) qui biberit de aqua bac, sitiens iterum?* Et verum est secundum banc aquam: *& verum est, secundum quod significat illa aqua.* Etenim aqua in putoe voluptas seculi est in profunditate tenebrosa. Hinc eam bauriunt homines hydria cupiditatum. Praeterea Fidelis credit reprobmissam semper ternam felicitatem lugentibus, abegantibus semetipso, crucemque ferentibus. Haud ignorat se peregrinari à Domino, iter suum demones quasi latrunculos obsidere, instare undique pericula, occasiones peccandi, mortem, incertum exitum, atque exitium irreparabile. Etiam sive desstitutus experitur inianum voluptatum amatores substantiam ac bona temporalia dilapidare, ut de luxurioso adolescente narrat Lucas cap. xv. 2. afficere semetipso ignomonia quemadmodum de Salomone legitimus Ecclesiastici xlviij. 22. 3. in ipsa voluptatum consecutione sentire excruciantem ægritudinem, laboremque molestum. *Vacat enim (inquit Seneca) pudicitia, libido occupatissima est: omnium virtutum tutela facilior, vita magno coluntur.* 4. Cum in recte factis abeat labor, & maneat honestas, in voluptatibus transit delectatio, & remanet turpitudo. Tandem, ut in Proverbio est, *extrema gaudi lucis occupat: atque ut ajebat Boetius:*

*Habet omnis hoc voluptas,
Stimulis agit fruentes.*

Ipsa itaque humana ratio, ipsumque experimentum demonstrant quam perniciosum sit voluptate nimia gestire.

CA

C A P U T II.

De Theatris, & Comœdiis.

S U M M A R I U M .

1. **Propositio 1.** Major luxus in hodiernis, quam gentilibus theatris.
2. **Confirmatur Propositio.**
3. **Probatur Comœdias antiquas præstantiores fuisse, quam modernas.**
4. **Propositio 3.** Probatur histriones esse ini-
quos, & infamia notandos.
5. **Propositio 4.** Probatur graviter peccare spectatores comedie obsecrare.
6. **Probatur, via possibile esse, quin tales Co-
mœdias non insent ad voluptates.**
7. & 8. **Solutio objectionum.**

POSTEQUAM noxias Bacchanalium voluptates generali oratione perstrinximus, opera pretium est illas expendere, quæ ex Theatrorum frequentia percipiuntur.

Propositio 1. Major interdum appetit luxus & insaniens libido in quibusdam hodiernis Theatris, quam in iis, quæ primum in cultum Veneris instituere Gentiles.

Probatur major luxus in hodiernis quam gentilibus Theatris.
Demonstr. 1. ex Theatri structura. Athenienses non aliud, quam ligneum erigebant, utilius transactis diebus spectaculorum statim dissolverent: atque hinc apud Hesychium Theatra appellantur *lignea tabulata*. Idem servacum est Romæ, antequam saxum construeret Q. Gallus: unde Ausonius de ludo Sapientum inquit:

*Aedilis olim scenam tabulatam dabat.
Subito excitatam, nulla mole saxea.*

Nuda ut plurimum erant, & sine tecto; ideoque Chrysostomus hom. IV. in Esaiam ait: *Sudant in Theatro, nudo capite solis ardorem excipiunt, ut fiant captivi mortis, & scorti mancipia.* Scenæ, quamquam Muræna posuit elegantissimam, & argenteam, fuere à principio arborum rami cum frondibus, & corymbis. Servius,

*Illic quas tulerat numerosa palatia frondes
Simpliciter posita scena sine arte fuit.*

2. Confirmatio. Compara nunc, Lector, cum his moles Theatricas in urbibus nostris eretas, picturis ornatas, undique cinctas, & coopertas, & quotannis scenas, & orchestres dispendio maximo renovatas. II. Ex subselliis, eorumque dispositione. Ex quo enim spectatores sedere coeperunt, cum antiquitus starent, Athenis Senatoribus destinatus fuerat locus dictus Buleuticus, tum exæ.

R. P. Berti Thol. Tom. IV.

teris servato ordine, ita ut mulierum, & virorum, auctore Aristophane in Avibus, sedes fuerint semper divisæ. Atque mulieres & hospites spectabant circa altum sedentes, in loco scilicet Theatrorum remotissimo. Romæ pariter stabant Senatores in Orchestra præmisque subselliis, tum cives, & alii dispositi, & à mulieribus separati. Quanto ergo sunt Christianorum Scenæ detestabiliora veteribus, cum in istis confuse sedeant viri ac mulieres, procl & pueræ, nobiles ac plebei? III. Ex facta Actoribus Scenicis dohationes. Quinque enim denarios singulis tantum distributos liquet ex Epistola Senecæ lxxxi. Cum autem Tiberius munera corrupisset impensas, Marcus Antonius statuit, ut Scenici notiniisi quinos aureos acciperent. Nunc vero Cantoribus, & cantantibus fæminis, quingenitorum saltem aureorum munera scenica donatione tribuuntur; quæ certum est subcripi ex debita pauperibus eleemosyna. IV. Ex Histrionum ornatu. Tragici quippe prodibant capite gibbero & personato, deferebantque cothurnos, vestemque talarem, Syram dictam de quo ornatu plura lib. I. de Theatro Bulengerus. Comicorum vero intorta pallia, exiguos amictus, chlamidesque describunt Dohatus, & Muretus, exhibentque figuris æneis Comœdias Terentii Romanis typis nuper impressæ. At Scenici Actores quallem modo not ostentant vanitatem, immodestiam, luxuriam, obsecratatem? V. Ex fæminis, quæ modo cum viris theatra concidunt: quod nunquam passi sunt Romani, vel Græci, ut sancta permotus indignatione scribit n. xvii. de Comœdia doctissimus Bossuetius. VI. Ex pretio tandem à Spectatoribus oblato. Solon tres tantum drachmas solvendas decrevit. Scholiares Aristophanis, *Speculavi* (inquit) duos obulos ferens. Ut spectarent pauperes, obuli hi duo viri accipiebant de æario. Jam vero

Y

ut

3.

Propositio 2.

Probatur
Comœdias
antiquas
præstantio-
res fuisse
quam ho-
sternas.

ut luxuriose omnia dilapidentur, num-
mus saltem aureus solvendus est. Quid-
quid igitur ad Theatrum spectat, un-
dique majorem redolet, quam apud ve-
teres, improbatatem.

PROPOSITIO II. Comparatione
antiquarum despiciendæ magis sunt non-
nullæ Comœdiæ recentiores.

Nihil aliud erat Comœdia vetus,
quam hymnus, aut carmen in hono-
rem Divorum, ad cuius exemplum
conscripta traditur ab Homero Odys-
sæa: ideoque non male Florentinus Dan-
tes editum à se Etruscum Carmen ele-
gantissimum inscripsit *Divinam Comœ-
diæ*. Huic comœdiæ veteri quis au-
dit incomptas theatricaque fabulas
comparare? Fertur primus omnium
Aeschylus pro uno histriones tres po-
suisse: parvus adhuc numerus, & ab-
sque fæminis; quod sane Comicorum
nostrorum multitudini, sexusque disci-
mini nota est dedecoris, & infamiae.
Adinventa posthac poemata Dramatica,
Tragicum, Comicum, Satyricum, &
Mimicum: & Tragœdiam dicitur in-
venisse Thespis, atque Syracusis exco-
luisse Epicharmus, Romæ autem Livius
Andronicus, omnium primi. Finis
quidem horum voluptas, sed non alia
quam parit sermo *constans rythmo, bar-
monia, &c numero*, inquit Aristoteles
de Arte Poetica capite 6. Nunc volu-
ptatem Scenici excitant verborum impro-
priate ac turpitudine, impudico Cor-
poris gestu, ornatu vestium immodico,
& moribus debaccantium. Liberior
quidem sermo in aliis à Tragedia Car-
minibus, sed incredibile dictu, verum
tamen! honestior Thais, & Bacchis Ter-
rentiana, quam Corifica, & Dorinda
Guarini. In antiquis Comœdiis eti-
aliquando acclamatum; plausum vix ex-
plete opere captabant Actores: erat-
que id, ut Quintilianus scribit, pars
Epilogi. Absolvebatur enim fabula, ut
in Truculento Plauti, versu, *Specula-
tores bene valete, plaudite, exurgite;*
aut in Eunucho, vel Phormione Teren-
tii, his verbis, *Vos valete, & plaudite;*
aut consimilibus aliis. Plena nunc
omnia strepitu, cachinnatione, risu-
que soluto. Etiam profano decore ex-
poliata est Comœdia recens: in qua in-
venies Catastrophen in Protasi, nec di-
stinguere vales motoriam à stataria:
nec servatum præceptum Horatii in
Arte,

*Veribus ornari Tragicis res comica
non vult:
imo nec alterum,*

Neve minor quinto, neve sit produ-
ctior, actu.

Doctis itaque ob dramata incompta ac
spinosa, sciolis propter plebis cachin-
nos atque tumultus, cunctisque ob ver-
borum Actorumque licentiam, novæ
magis, quam antiquæ Comœdiæ, sunt
fugiendæ.

PROPOSITIO III. Histriones inve-
reundi, aliquie inhonestæ Comœdiæ Propositio 4.
actores sunt hominum iniquissimi, &
infamia notandi.

Probatur I. ex viii. libro Apostoli-
carum Constit. cap. 32. Scenicorum si His triones
quis accedat vir, sive fæmina, vel au-
& infamia
riga, vel gladiator, vel stadii cursor, notando,
vel lanista seu ludorum curator, vel
Olympicus, vel Choraules, vel Citbari-
sa, vel Lyristes, vel saltationem ostendan-
tes, bi aut finem faciant, aut rejiciantur.
II. Tertullianus cap. xxii. de
Spectaculis, ait: Etenim ipsi actores,
& administratores spectaculorum, qua-
driganos, Scenicos, Xysticos, Arena-
rios illos amantissimos, quibus viri ani-
mas, fæminæ, aut illi etiam, corpora
sua substernunt, propter quos in ea com-
mittunt, quæ reprehendunt ex eadem ar-
te, quam magni faciunt, deponunt, imo
manifeste dannant ignominia & capitis
minutiose, arcentes curia, rostris, se-
natū, equite, ceterisque honoribus omni-
bus, simul ac ornamentis quibusdam.
III. Augustinus lib. 11. de Civit. D. cap.
xiiii. in hujus rei confirmationem re-
citat verba Scipionis apud Tullium de
Republica, Cum arte ludicram, scenam
que totam in probro ducerent, genus id
bominum non modo bonore civium reli-
quorum carere, sed etiam tribu moveri
notatione censoria voluerunt. Excipie-
bantur tamen ab hac lege Actores At-
tellanarum, quæ erant fabulæ severiores
ad memoriam revocantes priscam
Italicanam disciplinam. Quamobrem &
nos infectamur tantummodo Comœdias
turpes atque in honestas. IV. D. l. 2.
de iis, qui notantur infamia habentur:
*Infamia notatur qui artis ludicra, pro-
nuntiandique causa in scenam prodierit:*
neconon l. 2. §. ultimo ibi inquit Ulpia-
nus, *Qui in scenam prodierit, infamis
est.* Legite etiam Cyprianum Epistola 61.
Hieronymum in Hilarione, Novellam
Justiniani XXII. Genettum ad vi. Præ-
ceptum, Natalem Alexandrum lib. iv. in
Decalogum Reg. xv. & Christianum Lu-
pum ad Canonem lxii. Trullanum.

PROPOSITIO IV. Ingredientes Thea-
trum, ludicramque scenam spectantes
peccant gravissime, nisi Comœdia, quod
raro contingit, sit honestissima.

Ratio.

Probatur
graviter pec-
care specta-
tores Co-
medie ob-
scena.

Rationem profert Laetan ius lib. vi.
Institut. cap. 20. scribens : *In Scenis
nescio an sit corruptela vitiosior; nam
Scenica fabula de stupris virginum lo-
quuntur, aut amoribus meretricum, &
quo magis sunt eloquentes qui flagitia il-
la finixerunt, eo magis sententiarum ele-
gantiam suadent, & facilius inbarent
audientium memorie versus numerosi &
ornati. Tertullianus pariter citato li-
bro de Spectaculis appellat Theatra Ve-
neris sacrarium, & ad inventa scribit ad
stuprum, vagamque licentiam. Exclama-
mat Cyprianus in Epistola ad Donatum :*
*Adbuc deinde morum quanta labes, que
probrorum fomenta, que alimenta vitio-
rum bistrionicis gestibus inquinari! To-
nant consimili voce Patres reliqui. Nec
Patres tantum: etiam Petrarca dialogo
xxx. Bulengerus ipse citato superius li-
bro, & Hæretici atque Catholici uno ore.
Extant Canones arcentes Theatricos à
fidelium communione, quod in Spectaculo-
rum animis illicitam pariant delectatio-
nem, ut V. Synodi, I. Arelatenis, &
Apostolicæ Constitutiones paulo supra
productæ. Quid plura? Imperatoria leges
statuunt gravissimam esse cœlum re-
pudii, si conjuges viris invitis & prohi-
bentibus interfici vel Circensibus, vel
Theatralibus ludis, vel arenarum specta-
culis, ut lique ex L. Cousensu, C. De
repudiandis mulieribus.*

6. Quod vero vix possit contingere, ut
probatur vix Scenica Opera ad noxias voluptates
possibile esse, non præbeant incitamenta; constat pri-
quin tales
comœdia
non incitent
ad volup-
tus.
non
possibile
esse, non
præbeant
incitamenta;
constat pri-
mum ex eo, quod nullum caret versu
aliquo amatorio, illumque poetae can-
tantium affectibus, desinentibus vocis
bus, & jucundiori sono debeant acco-
modare, ut de Comœdiis Lulli scribit
n. 111. Clarissimus Bossuetius. Ac
præterea solent Cantores Scenarum ex-
specti simul cum fœminis commorari, ac
non fœmel turpi consuetudine implicati
verba quoque, si qua sunt, illibata can-
tus modulatione, suspiris, voluptaria
compositione, atque indecentia habi-
tus fabefactare. Præterea Scenica ipsa
matrimonia quid sunt aliud, nisi inditæ
concupiscentiæ fomenta spectatoribus
oculos in scenam conjicientibus? quam
concupiscentiam ut Spōnorum conmu-
bia frœnarent, matrimonia serio peracta
sunt instituta, addito postmodum so-
lemni ritu cum Ecclesiæ benedictione.
Ad hæc insectantur Scenici aut mari-
torum zelotypiam, aut aversionem puel-
larum aut rigidam solitudinem: unde
paulatim disponuntur mariti ad morem
gerendum uxori, virgines ad obsequen-
dum amatoribus, religiosiores homines

R. P. Berti Theol. Tom. IV.

ad convictum, atque societatem quam-
libet frequentandam. Quid insuper ef-
ficiunt Mimici, Satyrici, joculatores,
servi, ancillæ, & parasiti scenarum,
nisi forte complures docent, quo paœ
derideant, mordeant, decipient, sup-
plantent? Ipsæ denique simulationes,
in quibus agendis celebris Comicus
Molier induitus personam ægroti mor-
tali ac repentina eventu decubuit, ut
refert idem Bossuet n. v. nihil sunt aliud,
quam inanis ostentationis, & detestan-
dæ hypocrisis documenta. Atque hæc
sunt honestissimarum comœdiarum con-
dimenta salubriora. Videbis quo loco
habenda sint reliquæ. Prætermitto Fe-
storum profanationes; compertum est
enim Comœdiarum spectatores unam
vix horam dare Divino cultui, noctis
vero dimidium spectaculis.

I. quod S. Thomas 2. 2. q. 169. art. 2. *Objectio* 7.
doceat officium Histriorum non esse per
se illicitum. II. Scenicas Actiones in
nullo Evangelici voluminis textu repre-
hendi. III. Quæ in Scenis aguntur, non
vera esse, sed apparentia. IV. Nihil esse
quod improbis nequeat exhibere nequit
argumentum, ut in 2. Tristium aje-
bat Ovidius,

*Omnia perversas possunt corrumpere
mentes.*

Quinto demum aliquam concedendam
esse unicuique voluptatem.

Ad primum autem respondent Nata-
lis Alexi citato lib. iv. Decal. Reg. xv. *Solutiones*,
& Jacobus Bossuet de Comœdia n. xxiii.
à Divo Thoma usurpatum vocabulum
Histrionis ampla significatione ad ho-
mines, qui honestis facetiis delectatio-
nem pariunt, designandos. Ad alterum
num. xx. idem Bossuet respondet, ne-
que in Evangelio expresse damnari lu-
dos Gladiatorum, & atratas sanguine
in Amphitheatris pugnas: Christum
Israelitis potissimum verba facere, eo-
rumque laudem esse maximam nulla ex-
citasse theatra: damnari demum lle-
cebras & incitamenta libidinum ubi-
cunque reprehenditur concupiscentia.
Ad tertium vero respondet Joannes
Chrysostomus hom. vi. in Matth. etiam
simulatione plurimos blandi allectari.
Ad proximum dico non esse morum re-
gulam pulsum in exilium ob ludicra
carmina Poetam: neminem posse pro-
bare quæ idem addit.

*Nec tamen est facinus versus evolvere
molles,*

Multa licet castæ non facienda legant.

Yy 2

Ovi-

Ovidium ipsum hanc præmittere confessionem,

*Ut tamen hoc fatear; ludi quoque
somnia præbent
Nequitia.*

Ad ultimum esto responsum: Delectari fas est, sed servata regula, quam Epistola ix. tradit Ausonius,

Salva mibi Veterum maneat dum regula morum.

C A P U T III.

De facie histriónica, personis, larvis, & fæminei sexus imitatione.

S U M M A R I U M.

1. **Propositio 1.** Probatur; majorem modò esse luxuriam in larvis, quam apud superstitiosos.

2. **Propositio 2.** Probatur detestabile esse, fa-

mínam habitu viri, & viros habitu mulierum indui.

3. confirmatur.

4. & 5. Objectionum solutio.

TA METSI quædam de personatis attigi secunda propositione 1. Capitis, postulant licentia, & abusus, ut propriis thesibus aliqua edisseram.

I. **Propositio 1.** In personis, larvis. **Propositio 1.** que penes nonnullos improbos immoderatio est ætate nostra, quam regnante superstitione, luxuries.

Probatur
majorem
modò esse
luxuriam in
larvis, quam
apud super-
stitiones.

Antequam facies fictas, sive personas pro scenicis ludis excogitasset Aeschylus dictus ab Horatio in Arte Poet. *Personæ, pallaque repertor honestæ,* conseruerunt histriones vultum minio tantum ac facibus oblinire: nec in agendis triumphis usus aliis personarum, præter factas tripli, id est, fuculneis follis, à quibus derivatum *Triumphi* nomen scribit in Diocletiano Zonaras Motum arbitrör à Dæmone primum adversus pudicitiam personarum inventione bellum, unde consultum Geneeos 111. 7. Adæ, uxorisque pudori. Cum ista tamen tam simplici consuetudine personatorum, arbitrör neminem intemperantiam, & usum præsentis temporis collaturum; præcellit enim harum personarum nequitia non modo fuculneas illas, verum etiam quas Aeschylus, aliquique veterum usurparunt. I. Id ex antiquarum usu & institutione probatur. Non alia ratione personas primus auctor inventit, nisi ut os contextum undique sonitus ederet claros, atque canoros, ut scribit Gellius lib. v. cap. vii. commonstratque forma eaurundem. At ab hoc fine aberrant novæ, quæ sunt derisionis, libertatis, infantisque libidinis administratæ. II. Comprobatur ex facierum similitudine. Fingebantur enim veteres ad risum quidem accommodatae, propter quod personati dicebantur *gumiæ*, aut *manduci*, quæ nomina occurruunt apud Plautum,

Juvenalem, & Lucilium, designantque personas distortas, oribusque deformes: erantque terriculamenta puerorum, unde Martialis ait in Epigrammate 176. lib. 14. *Quæ tu derides, bæc timet ora puer.* Hinc & *Larvæ* dictæ à *Laribus*, foco scilicet, & vaporario. Cautum tamen ne alicui ex principibus viderentur adsimiles, tunc enim in certum discrimen capitii venissent poeta, & actores. Nunc vero tanta personati incidunt licentia, ut cujusque ordinis hominum assument imagines, parvumque abest, quin sacros quoque habitus ferant in hippodromo, atque in ambitu platearum. III. Personis ipsis curarunt Ethnici insinuare nostræ mortalitatis memoriam: confuerunt enim ponere in coenaculis larvam, quæ varie vertebris & articulis flecteretur, hoc prolatō disticho:

Heu, heu, nos miseris, quam totus homuncio nil est!

Sic erimus cuncti, postquam nos auferet Orcus.

Nunc autem larvis exultant juvenes, mortisque imagine tristisque senecta quasi non morituri bacchantur. Atque ideo in ipsorum fronte instituit Ecclesia cinerem spargere, sententia resolutio-
nis in pulverem singulis repetita. Ita juremerito laryas Christianorum dixi idolatrarum personis turpes magis & inquinatas.

Propositio 2. Detestabile est, mulieres habitu virorum personatas incedere, & vicissim viros vestimentis mulierum.

Hæc argumenta in hanc rem congregantur. **Propositio 2.** **Probatur**
detestabile
esse feminam
habitu viri,
& viros ha-
bitu mulie-
rum indu-

virili, nec vir utetur veste fœminea: abominabilis enim apud Deum est, qui facit hæc. Quod non solum videtur præceptum ob idolatriam, cuius gratia diximus excogitatam vestium commutationem; sed etiam, quod res sit per se turpis & inhonesta, cum ibidem præscribantur quæ pietati, & rationi conveniunt. II. Petitur ex antiquo Canone Bracharensi: *Si quis faciem suam trasmutaverit in habitu mulierum, & mulier in habitu virili, emendatione pollicita, tres annos paeniteat.* Et ex Canone XIII. Gangreni: *Si qua mulier propter eam, quæ existimetur pietatis exercitationem vestem mutet, & pro solita veste muliebri virilem sumat, anathema sit.* Hoc tamen Canone minime privantur fidelium communione personati viri, aut fœminæ, ut scribit Nat. Alex. citato lib. IV. Reg. XII. Nam fecerit anathemate mulieres, quæ assumpto habitu virili putabant se justificari, ut prave docuerat Armenus quidam Episcopus: quod liquet ex verbis, & observatum à Lupo in Schol. ad LXII. Trullanum. Reprehendit tamen Canon Gangrensis cum perverso illo fine vestium commutationem, & profertur à Theologis, nec non C. *Si qua mulier, dist. XXX.* III. Sequitur argumentum ab auctoritate Patrum, qui docent ipsam abhorre naturam, si homo mulieris speciem assumat. Ita nempe tridunt Ambrosius Ep. LXIX. Hieronymus Ep. VII. & XXII. Petrus Chrysologus Serm. CLV. aliquæ magno numero laudati à Theologis, atque à Joan. Fabricio, & Alberico Gentili, qui plura de hoc argumento scripserunt.

^{3.} Vulgaribus istis addamus aliqua. Ac confirmatur. primum sit ab antiquiori hujus mutationis vestimentorum institutione. Dictum supra factam in cultum Martis, ac Veneris. Mulieres togis prætextatis induæ sacrificabant in Sacello Mutini, quem Mutunum appellat Laetantius lib. I. Instit. c. XX. Assumebant pariter virilem habitum Ludis Megalensibus, id est, à die ante nonas Aprilis usque ad v. Junii, in honorem Matris magnæ. Etiam Antistes Herculis stolam muliebrem induebat, auctore Plutarcho Græcarum Q.Q. LVIII. Est ergo incessus mulierum in veste virili superstitionis, & idololatriæ purum putum vestigium: & quamvis non exerceatur modo cum idololatrico cultu, singularis faltem dementia. Addo præterea profanorum Auctorum testimonia. Philo de Fort. *Volut lex (inquit) virum in vestitu, se ut virum gerere, longe sub-*

movens tam effeminatos viros, tum plus æquo viriles fœminas: Jofephus sub finem IV. libri Orig. *Cavete autem, ut ne mulier babitu virili utatur, neque viris muliebri.* Zeno apud Laertium in ejus vita magnopere vituperatur, quod præceperit promiscuum usum vestimentorum. Columella lib. I. affirmit se mirari gestus effeminatorum, quod à natura sexum viris denegatum muliebri motu mentiantur. Sed plura de his illustris Scriptor Albericus Gentilis de Act. & Spect. Fabularum cap. V. Postremo: quænam hujusmodi vestimentorum prudens causa? Quænam honesta delectatio? Qualis in hac permutatione forma decoris? Recte Poeta, etiæ alias polluti oris, Fastorum VI.

Cur vagus incedat tota Tibicen in urbe?
Quid sibi persona, quid toga picta volunt?

Oppones I. adhiberi has personas lœtitiae causa, non superstitionis, ideoque non sacrilegium esse, sed jocum. Objectiones II. Etiam Meletium Antiochenum antistitem pagani Sacerdotis filium indutum fœminea veste paterno subtraxisse furori. III. Virgines quoque integerimas vixisse cum Cœnobitis assumpto habitu Monachorum. Vide citato loco Christianum Lupum.

Respondet ad I. S. Petrus Chrysologus: *Erras, homo, non sunt hæc ludicra, sunt crimina.* Quis de impietate ludit, de sacrilegio quis jocatur? Tyrannus est, tyranni habitum qui præsumit. *Imaginem Dei portare noluit, qui Idoli voluerit portare personam.* Alterum diluitur dicendo factum Meletii pueri periculo excusari: nec reprehendi quæ sunt causa religionis, aut charitatis, sed quæ patrantur immodice, intemperate, licenter. Respondeo ad ultimum, in Theodora, aliisque fœminis, quæ dicuntur Monachorum induisse cucullum, mirari nos extraordinariam vocationem, severam pudicitæ custodiæ, exemplum rarum, & singulare; quæ in personatis desiderantur: atque his libenter largimur commutandas vestes, si vitæ, pudorisque immineat periculum; damus, ut imitetur Achillem, qui hortante matre assumpit speiem fœmineam ad fatum Trojæ vitandum; de quo Ovidius in Arte:

Turpe, nisi hoc matris precibus tribuisset Achilles.

C A P U T IV.

De Chorea, Saltatoribus, & Funambulis.

S U M M A R I U M.

1. *Propositio 1.* Probatur saltationes in SS. Litteris nostras damnare Chorea.
2. *Propositio 2.* Probatur, Ethnici saltatores docere vitandas Chorea in honestas.

3. *Propositio 3.* Probatur vix sine peccato immodicè saltari posse.
4. *Propositio 4.* Probatur à Chorea in diebus festis abstinendum esse.
5. & 6. *Objectiones solvuntur.*

CONSEQUITUR, ut quarto loco dicamus de tripudiis, quæ corporis motu saltuque peraguntur, & quibus florens ætas non paulum oblectatur, & dicitur.

I.
Propositio 1. in sacris litteris fit mentio, damnant quamplures præsentium chorearum abusus.

Probatur saltationes in SS. Litteris nostras damnare chreas. Occurrit primo commemoranda soror Moyis Maria duætrix foeminei chorii, de qua Exodi xv. 20.: *Sumpit ergo Maria prophetissa soror Aaron tympanum in manu sua: egressæ sunt omnes mulieres post eam cum tympanis & choris.* Porro in hoc tripudio habetur finis laudis, & jubilatio pro soluta populi captivitate: quo fine carent adolescentularum nostrarum choreæ. Deinde mulieres plaudebant hymno, & saltu seorsim à choro virorum, ut colligitur ex textu, & adnotavit Philo in primo libro de Vita Moysi; saltant vero nostrates cum viris, juncis palmis, brachiisque quandoque implicatis. Ducebat præterea chorus puellarum soror principis: eamque reliquæ prosequerentur, cum sint modo in saltatione duætrices vulgares, & meretriculæ. II. Adunt sacræ literæ exemplum filiæ Jephite, quæ patri revertenti à cœde Ammonitarum, Judic. xi. 34. occurrit cum tympanis, & choris. Plaudebat enim singulari patris victoriæ. Quod & præstiterunt mulieres egressæ de universis urbibus Israel, posteaquam David percusserat Philistæum. Habes utrobique singularem leticitæ causam, id est, idololatrarum prostrationem: unde hæc foeminarum tripudia dicuntur à Josepho libro xii. Originum xii. εὐριδεῖς ἐν τοῖς ἐπινιοῖς, *Lusiones in victoriis.* Funesta fuere saltationes istæ, nam ex una Jephite amaritudo, filiæ maestatio, & puellarum Israel anniversarius planitus derivarunt: ex altera vero ira, & indignatio Saulis, & tam impia in Davidem persecutio. Vide cap. xviii. libri 1. Regum. Et tamen hæc filiarum Israel tripudia ob sejunctos à viris cho-

ros virginum, communemque lætitiam sunt harum comparatione honestissima. III. Habes exemplum aliud in Davide, quem legimus 11. Regum vi. 15. 16. *In jubilo, & in clangore buccinæ, sublievit, atque saltantem coram Domino.* Hanc in Dei obsequium choream vetus religio commendat: atque ut scribit Ambrosius in Ps. 118. n. 27. *Saltatio in honore Dei laudabilis habetur.* Videlim alicubi in Festo Corporis Christi castas adolescentulas choros ducere ante Arcam viventem, meminimus Davidis, nec reprehendimus consuetudinem, nisi tamen avertat à devotione. Verum quid hæc mysteria cum circulis Satanæ? IV. Saltationum documentum, ac specimen exhibet filia Herodiadis apud Marcum cap. vi. 22. & seqq. Nemo quidem tam horrendam tripudii catastrophem pro chorearum statuenda honestate producturus est. Audiemus infra de hac saltatrice orationem Ambrosii, nam sufficit in præsentia, nullam aliam fuisse Prænuntii Christi necatricem, nisi quam his verbis describit lib. 3. Presbyter Juvencus :

*In medio Juvenum regina filia virgo
Alternos laterum celevans sinuamine
motus,
Composita cithara jungit modulante
chorreas.*

At de sacrorum librorum exemplis hæc tantum.

PROPOSITIO II. Ab antiquis Ethnici saltatoribus edocemur quantum ^{2.} Propositio 2. dedecet inhonestas frequentare chores.

Legimus quarto libro Antiq. Homericarum cap. 5. etiam apud Cultores idolorum antiquum morem extitisse, ut seorsim viri, ac mulieres chores agitant, ac primos omnium septem adolescentes, qui cum Theseo fuerunt servi, cum totidem puellis saltasse: quod illustris auctor confirmat testimonio Eu-stathii. Damnatur ergo antiquiori hac consuetudine promiscua virorum, ac mulierum saltatio; & etiam mos per

socios Thesei inductus reprehendit adolescentium cum nuptis, & adultorum cum virginibus motus saltatorios. II. Tradunt historica monumenta Juvenes tam Romanos, quam Cretenses saltasse cum armis; atque ob eam rem scribit Socrates optime saltantes esse bello aptos, exaggeratque Homerius Iliad xvi. Morionis cuiusdam fortitudinem, quod bonus esset saltator: & econtra lib. xxiv. ait Priamum reprehendisse filios, quod choreas effeminatas mollesque agitarent. Igitur veterum saltatio fuit honestum pro bello gerendo exercitum, & hostes oppugnandi, non pudicitiam contaminandi gymnasium. III. Saltatores posthac instituti in cultum Deorum. Confuerunt Atticæ mulieres ad Bacchi sacra proficiscentes saltare per viam. Idem factum in sacris aliorum Deorum, & maxime Apollinis in Delpho: ac Romæ instituti in honorem Martis, & Herculis Salii, id est Sacerdotes juxta Aram saltantes. Vertuntamen hinc infertur agitare choreas, quales adhuc aguntur, imitando Herculem furentem, Cyclopa, Daphnem, Nioben, Satyrum, esse profanum morem idololatrarum. IV. Instituta etiam fateor inhonesta tripudia, præsertim Fescennina, & Lupercalia; saltationesque impudicas, ut fuere Bachtriasmos, Machtrismos, Apochinos, de quibus eruditus Meursius. At haec soli probarunt, qui impensis Venerem coluere: imo eadem aspernatur etiam contaminatus Poeta, dum ait in Epi-grammate LXXXIX. libri v.

*Nec de Gadibus improbis puellæ
Vibrabunt sine fine prurientes
Lascivos docili tremore lumbos;
Sed quod non grave sit, nec infacetum,
Pravi tibia condylî souabit.*

V. Quem corporis motum in saltantibus nostris ab idololatriis istis usitatum non offendis? Est quidem, ut demonstrat Julius Cæsar Scaliger de Comœdia cap. xiv. flexus, procursus, saltus, conquiniscentia, divaricatio, claudicatio, ingeniculatio, manuum connixio, consertio, competitatio, complosio, agitatio, commutatio, elatio, jactatio, pedum permutatio, alternatio: quid plura? etiam femorum fluctuatio, quæ ab eodem Scaligero appellatur abominandum spectaculum; & in usu dicitur in saltantibus more Hispanico. VI. Ne quid veteris insaniae obsolescat, dantur inter Christianos etiam funambuli, id est, super funes ambulantes & saltantes. Horum insaniam describunt Manilius

lib. 5. Petronius, & alii apud Bulengrum Tom. ix. Antiqu. Rom. pag. 903. & Joan. Baptisam Casalium de Trag. cap. 2. Nos contenti erimus exscribere Prudentii versus.

*Inde per aerum pendens audacia fu-
ne
Ardua securis scandit proscenia plan-
tis:
Inde feras volucris temeraria corpora
saltu
Transiliunt, mortisque inter discri-
mi na ludunt.*

PROPOSITIO III. Qui choreas immodice agit, & saltat, à culpa vix erit ^{3.} PROPOSITIO 3.

Habes enim, Saltator, in Eccl. cap. ix. Probatur ^{vix} fine peccato 4. Cum saltatrice ne assiduus sis, nec audiūs illam, ne forte pereas in efficacia illius. ^{immodicè} saltari posse. Damnant præterea saltationes Ecclesiæ Patres. S. Basilius Hom. de Ebrietate & lux. scribit terram pedibus lascive saltando contaminari, & pedibus gestientes juvenum intemperantiam in se provocare. Tertullianus de Corona scribit in saltatione hominem contaminari ipso ritu, & apparatu idolothitorum. Hieronymus in Epist. ad Marcellam idem probat ex eo quod saltator nunc Herculem robustus offendit, nunc mollis in Venetum frangitur: addit in Hilarione, nunc tremulus in Cybelem. S. Ambrosius lib. 2. de Poenit. docet cap. 6. saltationem comitem esse deliciarum, atque luxuriæ. In tertio autem de Virgin. inquit: *Ibi enim intuta verecun-
dia, illecebra suspecta est, ubi comes de-
liciarum est extrema saltatio. Ab hac
virgines Dei procul esse desidero. Nemo
enim, ut dixit quidam secularium Do-
ctor (Cicero in Orat. pro L. Muræna)
saltat sobrius, nisi insaniat. Quod si
juxta sapientiam seculariem saltationis
aut temulentia auctor est, aut dementia:
quid divinarum Scripturarum cautum
putamus exemplis, cum Joannes præ-
nuntius Christi saltaticis optione jugu-
latus exemplo sit, plus nocuisse saltationis
illecebram, quam sacrilegi furoris amen-
tiam? Atque post multa eloquenter de
morte Præcursoris, iterum ad mulieres
orationem convertit: Quid dicitis vos
sanctæ feminæ? Videte quid docere?
quid etiam dedocere filias debeatis? Sal-
tet sed adulteræ filia. Quæ vero pudica,
quæ casta est, filias suas religionem do-
ceat, non saltationem. Ita alii Patres.
Accedit ratio: cum enim mulier, virgo
etiam & pudica nimis virorum sensus
illiciat: quid futurum speras, si cum fal-*

saltatrice saltans & ipse verseris? Quantum sit amoris in saltatione lenocinium, novit Poeta qui artem amandi impuro carmine tradens ajebat:

Quis dubitat, quin scire velim saltare pueram?

Addit incitamento saltationis verba, manus, oculos: quæ Franciscum Petraracham Scriptorem præclarissimum impulerunt, ut in Dialogo xxxiv. scriberet: *Choream Veneris præludium, libidinum stimulum, laxamentum licentiae; ubi liberæ manus, liberi oculi, liberae voces.*

4. PROPOSITIO IV. Festis diebus à choreis, & saltationibus est omnino abstinentia.

Probatur à choreis in diebus festis abstinētiā. Mandant enim ne festivitates Sancto rum, & dies præsertim Dominicī tripudiis, & saltationibus polluantur, innu meri Canones. Profert canonem 23. Concilii tertii Toletani, decretum Concilii III. Mediolanensis Tit. I. de Festorum dierum cultu, præscriptionem Concilii Turonensis anni 1583. aliosque Canones Natalis Alex lib. IV. Theolog. moralis, de II. Præcepto Regula III. Canones Africanos, qui etiam statuunt esse hac in re interpellandam legem Imperialem, producit Lopus ad Canonem LI. Trullanum. II. Augustinus de X. Chordis cap. XIIII. instituens sermonem de observations Sabbati: *Dicitur (inquit) tibi ut spiritualiter observes sabbatum, non quomodo Iudei obseruant sabbatum, carnali otio. Vacare enim volunt ad nugas, & ad luxurias suas. Melius enim faceret Iudeus in agro suo aliquid utile, quam in Theatro seditionis existaret; & melius feminæ eorum die sabbati linam facerent, quam in Neomenis suis impudice saltarent.* Atque Conc. I. in Pl. XXXII. Melius utique tota die foderent, quam tota die saltarent. III. In promptu est ratio, manifesta. Cum enim prohibeantur diebus festis servilia opera, non quod suapte natura mala sint, sed quia a Divino cultu possunt retrahere: consequens est, ut speciali titulo vetita dicantur tripudia, choreæ, & oblectamenta illiusmodi, quibus non solum a Dei cultu avertitur animus, verum etiam torpescit noxiarum cupidinum nexibus illaqueatus, & irritus. IV. Civilia quoque jura proscribunt habitas in festis saltationes; & ne proferamus plura, liber VI. Capitularium Caroli Magni, & Edictum Henrici III. emanatum an. 1579. in Comitiis Blesensis. Episcoporum autem objurgationes & monita ad Saltatores, & Profanatores Festorum exhibent omnes

de Theologia morali accuratiores Tractatus, Dicecesanæ Synodi apud Genetum, editæque de Christiana Institutio ne Catecheses.

Objicies probari à doctis viris sententiā Cornelii Nepotis scribentis in Praefat. ad Vitas Vir. Illustrium, saltationes & Solario, non omnibus honestas esse, vel turpes, sed judicari ex institutis Majorum. Sed respondeo habere me loco majorum non Bathyllum, non Theleum, non Lucianum, sed Arnobium, Laetantium, Basiliū, Ambrosium, cœtumque Sanctissimorum Episcoporum. Quamquam Cornelius ipse scribit eodem loco leve multis visum iri, quod in Epaminondæ virtutibus commemoretur saltasse eum commode. Animadvertis etiam paulo supra saltationes veterum fuisse exercitationes ad bellum, & adolescentium ac puellarum seorsim. Demum etsi talia habenda videantur indifferentia, atque ex majorum institutis judicanda; longe esse diversa in praxi, sive, ut loquuntur Theologi, in individuo, communis frat juvenum intemperantia, multiplex libidinum incitamentum, ipsaque magistra rerum experientia.

Præterea objicis, beatissimum Franciscum Salesium saltationes permittere Objecio 2. P. tertia Introductionis ad Vitam devotam cap. 34. Verum quos alloquitur Director ille califfissimus? *Philotheam suam, Virginem scilicet honestissimam, Dei amore succensam, cum propinquis notisque, coram parentibus, cœtu honorifico, maximoque ornamento decoris commorantem.* Quid putas dictum Salesium cum ignotis feminis, facie oblinita, blandiloquis, personatis, ornatisque citra pudorem, choreas incompositas, assiduasque ducentibus? Sed & Philotheæ præscribit Franciscus ne saltet ludatque. I. Animi duntaxat recreandi gratia. II. Ut id agat ad breve tempus. III. Perraro. IV. Servatis prudentiae regulis. V. Ita ut ad choream invitanti obsequatur puella non deviando ab ordine charitatis. Quæ nonnisi Philothea servabit, bene scilicet morata, sanctis imbuta institutis, præventa Divino auxilio, tripudia anxiose non queritans, & quam albo notabis carbone. Consueta ergo tripudia devites; nam & Persius Satyra VI. inquit:

*Hæc miscere nefas, nec cum sis cætera
fossor,
Tres tantum ad numeros Satyri mo
veare Bathylli.*

CA.

C A P U T V.

De Cantu Musicorum, & Symphoniis impurisque
carminibus,

S U M M A R I U M .

1. **Propositio 1.** Probatur quosdam cantores, & Musicos in improbitate veteres superare.
2. **Propositio 2.** Probatur Christianum de-

bere amare gravem, & honestum can-

tum.

3. **Propositio 3.** Probatur Christianis prohibitum esse legere figmenta Poetarum.

PRIMO à voluptariis saltationibus loco ponenda sunt oblectamenta, quæ capiuntur Musicis cantilenis, & numeroſo ſono instrumentorum.

PROPOSITIO 1. Quidam cantores & Musici, niſi ſuperant, adaequant veterum improbitatem; & singularē erit exemplum, niſi aliqui ſint flagitiis, flagitorumque adminiſtri.

Probatur
quosdam
Cantores &
Musicos in
improbitate
veteres ſupe-
rare.

Fuerunt I. olim Citharœdi, Tibicines, aliique pulsatores instrumentorum frigi & modeſti. Præter exemplum Davidis, legitimus apud Athenæum, & Citharœdis. Quis nunc relinqueret Musico pudicam uxorem custodiendam? II. Non alia veste utebantur olim Musici, quam ad pedes usque demissa, ut scribit Apul. 11. Florid. atque hanc veste pallam dicebant. *Saltaſic cum palla*, inquit Plautus in Menæch. Neque fas erat Musicis ſudorem abſtergere, niſi ea ipsa veste, qua erant induiti, auct. Tacito lib. Annal. xvi. At nostræ ætatis Musici vefimentorum luxu ſuperant Optimates, principesque Matronas; quibus etiam ſuperbia elati, plauſuque tumidi audent ſe comparare. III. Ad genus quod attinet cantus, veteres probarunt tantum ſimpliciores modulations, inquit Plutarchus in Institutis Laconicis. Antiquam hanc musicam immutari prohibet Plato in lib. de Musica, ne priſtini mores labefiant. Lacedemoniorum autem erat musica modeſta, & ſevera, moribusque eorum conſentanea, gravitatem cum vetuſtate repreſentans, non levis aliqua, vel ludicra aut aures voluptate demulcens, ait lib. 3. de Repub. Laced. Tab. viii. Inst. 9. Nicolaus Cragius. Ad morum nunc corruptelam omnis modulatio theatrica, hilariſ & profana, cantica etiam ſacra corrumpit. IV. Cantare maxime in ſacris cum Tibiis Alcibiades apud Plutarchum refugit tanquam

rem ſordidam & illiberalem, quod vix possit uultum diſnoſcere inflantis ti- biām, & hujuſ ſonus obſtruat vocem, & verlus incida. Utebantur tali ſono Spartani, & Cretenses in Bello, ut refert Jo. Meursius.

Quis ergo rationis compoſ probet in templo tumultuosam

musicen, qua perfonante exultant thea- tra, currunt equi, & armati diſponun-

tur ad pugnam; & non grayem illam, dulcisonam, nobilissimamque, qua Ro- mæ in Pontificio Sacello Divina cele- brantur officia?

V. Donatio Musica olim tenuiſſima, licet poſtea modum excederit, ut Poetarum, unde mira- tur Horat. lib. 2. Ep. 1. Cherilum pro-

ſingulis verbiſ, iſſque in cultis, accepit ab Alexandro aureos ſtateres.

Verum quis Cantoribus noſtris locuple- tior, in quoſ effundi videmus ſubſidia pauperum, philofophorum ſtipendia,

necnon poetarum, quorum illi carmina concinuant, mercedes?

VI. Inter vitia Neroſis connumerat cap. xx. Suetonius artes, quibus ad molliendam vocem utebatur: neque has duntaxat adhibent hodie Musici; evirant præterea pueros,

ut vocem imitentur ſamineam: quod fane deteſtandum eſt, & crimen proximum homicidio: & cum ornes repre-

hendant juremerito Origenem, qui ſe ſervandæ caſtitatis gratia imprudenter exſecuit, nonniſ ſcelestiſſimus erit exi- ſtūndus, quiſquis ad vocis illecebram,

& lenititudinem facit ſpadones, ſive, ut ve- teres appellant Canones, τοις ἐνεργειαῖς εἰς ἔπη, eunucos per injuriam.

VII. Eti non perfequor mores ad civilem institu- tionem; otii tamen, & poffimæ occu- pationis apertum eſt argumentum, quod cantores non ignorant tempus ſlendi &

tempus ridendi, quod diſtinguendum monet Ecclesiastes cap. 111. v. 4. nam & in hoſ quadrat proloquium vetus Ho- rati lib. 1. Sat. 3.

Omnibus hoc vitium cantoribus, inter
amicos

Ut nunquam inducant animum cantare
rogati:

Injuſſi nunquam defiſſant.

Atque

R. P. Berti Theol. Tom. IV.

Atque ex his constat, sape modum excedere oblationes, quibus Christiani recreantur in Musicis cantilenis, fidibusque numerose sonantibus.

PROPOSITIO II. Oportet, ut Christianus gravem, & honestum cantum, vel sonum amet; aspernetur autem mollem, invercundum, & illiberalem.

Probatur
Christianum
debere ama-
re gravem &
honestum
canum.

Neque enim damnamus sacra Cantica in Ecclesiis, vel usum Organorum, in qua solent Novatores, contemptoresque sacrilegi Ecclesiasticorum rituum contumeliosa verba profundere. I. Commendat istorum usum Sacrum, antiqui foederis volumen. Moyses Dominus cecinit, & cantavit, idemque praesitit Maria, Exodi xv. Canendum super holocaustis, & pacificis victimis, præcipitur cap. x. Num. 10. A Salomonem parata pro Sanctorio Musicalia instrumenta narrat caput x. tertii Regum. Numerum Cantorum habes apud Esdram lib. i. cap. 11. 65. Neque in veteri testamento tantum; latandum esse psalmis, & hymnis spiritualibus, docet Apostolus ad Ephesios v. 19. ad Coloss. 111. 16. Consentunt Patres: Tertullianus in Apologeticis, *Quisquis de Scripturis sanctis*, inquit, *vel de proprio ingenio potest, provocatur in medium Deo canere.* S. Pater Augustinus lib. ix. Conf. cap. xii. ait, *Psalterium arripuit Evodius, & cantare cœpit psalmum, cui respondebamus omnis dominus.* Ambrosius, & Gregorius etiam cantus rudimenta Clericis tradiderunt. II. At cantus non disciplinet hæreticis omnibus: nolunt in Ecclesiis pulsari organa. Attamen hæc etiam sacri libri, traditione, eademque ratio defendit. Legimus enim 2. Paralip. xxxiv. 12. fuisse Levitas, *scientes organis canere, & Psalmista ait Ps. cl. 5. Laudate eum in chordis, & organo.* Traditionem in his, quæ ad ritus, & & disciplinam pertinent, necessum non est explorare; cum possit Ecclesia instituere quidquid ad pietatem excitandam loco, ac tempore videt magis congruere. Legi tamen in thesauro Martene Tom. 3. p. 488. Chronicum Sancti Bertini scribentis Constantimum Imperatorem Leonis filium anno 758. misisse Pupino encænia quedam, & Organum unum. Non nego veteres Christianos frequenter cecinisse absque instrumentis, sive, ut scribit Auctor QQ. ad Orthod. Resp. cvi. *assa voce.* Sed non omnia, quæ ad templi ornatum, & Sacrificiorum decorum conferant, habere potuerunt antiquiores Christiani. Fallitur autem Calvinus dicens, organa

reponenda inter ritus legis Mosaicæ abrogatos: nam organa non sunt figura quædam futurorum post consummationem abiciendæ: sunt, quomodo hymnorum cantus, spiritualis lætitia causa; nec adinventa à Moysi, sed persistente lege naturæ à Jubal, Gen. iv.

21. Similiter sacræ vestes, candelæ, incensum, & alia à Romanis Clericis usurpata, cum excitent devotionem in populo, & distinguant sacra ministeria à profanis, perperam ab impiis subsannatoribus irridentur. III. Idcirco saeptemmodulationes à devotione amoventes, aut theatricarum cantionum numeris conformatas à Templis eliminandas Christianorum, ne videantur minus sapere Plutarcho, Platone, & Lacedemoniis, de quibus prop. præced. n. 3. necnon Decemviris, quorum lex erat in Tabulis: *Popularem latitudinem in cantu, & fidibus moderanto, eamque cum Divum honore junganto.* Laconicis demum, quos in festivitatibus adhibuisse cantum simplicem, & gravem, liquet ex libro Ubbonis de Lacum Republica. Devotionis autem in citamento addimus sacrorum hymnorum, psalmorumque castissimam venustatem; quam violare non debent cantores scenici, ne de Ecclesiis Canticis sit repetendum, quod de Oscis impuris cantoribus, unde nomen obscenitatis deductum, quoniam eodem modulamine canebant sacra, arbitrор dictum à Juvenali Sat. 111.

Et Divina Opici rodebunt carmina mures.

IV. Præter sacra, honesta Cantica dummodo cum sobrietate temperentur, arbitror permittenda. Tympaniæ, & Citharæ literæ laudant. Cantent & rusticæ culturæ agrorum intenti. Vocem molæ, id est, puellarum molam torquentium memorat Jeremias cap. xxv. 10. quale censet Grotius canticum illud:

*Mola, tu molito, molito:
Facit & Pittacus istud
Magna dominator Mitylena.*

V. A cantilenis autem amatoris, tanquam à beneficio, & peste animorum caveto. Ait enim Ambrosius in i. de Officiis cap. xviii. *In ipso canendi genere prima disciplina verecundia est.* Et Augustinus de x. Chordis cap. iv. *Quare ambulemus delectati vanis cantibus, nulli rei profuturis, adtempus dulcibus, in posterum amaris?* Talibus enim turpis

turpidinibus contionum animi humani
illeci enervantur, & decidunt à virtate
desuentes in turpidinem, & propter
ipsas turpidines postea sentiunt dolores,
& cum magna amaritudine dixerunt,
quod cum dulcedine temporali biberunt.
Verum in eundem scopum collineant
mox dicenda de Carminibus Poetarum.

3.
PROPOSITIO III. Christiani prohibi-
tuntur figura legere poetarum.

Probatur
Christianis
prohibitum
esse legere
figmenta
Poetarum.

Habetur cap. Ideo probabetur, dist. XXXVII. & ratio ibidem redditur: quia per oblectamenta inani fabularum mentem excitant ad incentiva libidinum. Desumptus est Canon ex lib. 3. Sent. Isidori de summo Bono cap. xiiii. Perstringit fabulas Poetarum S. P. Augustinus in Epist. ad Memorium, lib. 2.

de Civit. Dei cap. XIV, alibi. *Dæmonum cibam* appellabat Hieronymus. Inter Regulas damnandorum librorum ad calcem Tridentini, habetur consequens: *Libri, qui res lascivas, seu obscenæ ex professo tractant, narrant, aut docent, omnino prohibentur, &c.* Et jure, meritoque; cum enim corruptant bonos mores colloquia mala; nil potest illos magis inquinare, quam cantus, & carmen obsceneum, quoniam & hæc colloquia mala sunt, atque sermonis venere, numeris, fabulis, verbis que flexanimis aures artificio, beneficio que demulcent. Atque idem afferendum est de fabulis soluta oratione conscriptis, & extra pudoris limites divagantibus.

C A P U T VI.

De ludis, in quibus homines delectationis causa excentur.

S U M M A R I U M.

1. Qualis ludus pueris permittendus.
2. Qualis adolescentiis.

3. usque 8. De lusu alearum.

JAM vero dicam de ludis, quorum nomine non scholam significo, unde appellatur præceptor cum Isocrate, & Epicuri patre Ludi magister, sed de iis, quos Tullius dixit ludos lusionis, scribens ad Q. Fr. Ducebam Ciceronem meum in ludum discendi, non lusionis.

1.
PROPOSITIO I. Ludere permittantur pueri communibus, & perantiquis lusionibus, quæ innoxiae sunt, & ab adultis ratione ipsa suadente rejiciuntur.

Qualis ludus Sunt hi ludi. I. Trochus, & bom-
pueris per-
mittendus. bex: cuius generis duo ex Magno Ba-
silio Orat. 5. Platone lib. 4. de legibus,
& Ovidio 2. Trist. etiam antiquitus extiterunt: trochi scilicet, qui scutica agitantur, & qui cuspidem habentes loro ejecti circumvolvuntur: atque istud ludi genus dixere latini, *trochum agitare*, aut, *buxum torquere*. II. Mulcaæna, quo ludo puer clavis oculis circumambulat, donec aliquem manu apprehendat; sic lusio dicta, quod apud Græcos puer ille olim dixerit, *χαλκεων μυιαν θηράστων*, *Aeneam museam venabor*: ceteri responderent, *θηράστες*, *ἄλλοι οὐθένες*, *venaberis*, sed non capies. III. Ludus dictus Pentalitha, id est, quinque lapillorum, de quo Pollux lib. ix. cap. 7. scribit, lapillos aut calculos sursum propelli, & cadentes recipi volta conversæ manus superiori. IV. Accedit quem vocant Græci Artiazein,

R. P. Berti Theol. Tom. IV.

dum in talorum multitudine jubetur puer divinare numerum, aut par, vel impar: de quo ludo Pollux ibidem, Suetonius in Augusto, & Venusinus Poeta lib. 2. Sat. 111.

Ludere par, impar, equitare in arundine longa.

Reliquas puerilium ludorum species trudit singulari libro Meursius. Fortassis præter modum, hæc per pauca exempla proposuisse.

PROPOSITIO II. Permitti potest 2.
Adolescentibus ludus latrunculorum. **PROPOSITIO III.**

Latrunculorum ludum appello, quod Itali dicimus Scacchia, vel Scacchos, appellabant autem antiqui Græci ζετεῖν; quamquam nonnulli putant inter latrunculos, Scacchia, & zatricionem aliquid interestere discriminis. At referbant hi omnes ludi bellum imaginem, ut observarunt Meursius, Daniel Souterius, Dempsterus, alii. Hoc ludi genus in proxium scribunt Panormitanus, Navarrus, & complures laudati à Cl. Ordinis Scriptore Angelo Rocca in Commentario contraludum Alearum. Probant omnes licet hanc lusionem, propterea quod non sicut aliqua constitit, sed ingenio. Præter istos viros illustres non probarunt solum, verum & celebraront ludum hujusmodi carmina Poetæ, ac Theologi per celebris Hieronymi Vida Episcopi Albensis. Inter ejus Poemata extat Scaccheides, cuius initium est:

Zz 2

Ludi

*Ludimus effigiem belli, simulataque
veris
Prælia, luxo acies fictas, & ludicra
regna:
Ut gemini inter se reges, albusque ni-
gerque
Pro laude oppositi certant bicoloribus
armis.*

Verum tamen est, S. Petrum Damianum Epist. x. libri 1. ludum latrunculorum reprehendere non minus, ac alearum. At, quomodo animadvertisit laudatus Angelus Rocca, scribit Damianus ad Episcopum, qui nimia frequentia, & coram secularibus tempus latrunculis ludendo terebat. Tenenendum est autem etiam in oblectamentis modus; plura que exerceri possunt ab adolescentibus, quæ non decent Episcopum. Potest etiam loci, & personæ conditio honestatem ludi vitiare: neque enim in ludo latrunculorum laudanda est ars, quam pueræ tradidit Ovidius in 111.

*Cautaque non stulte latronum prælia
ludat.
Unus cum gemino discolor boſte
perit.*

3. PROPOSITIO III. Ludus alearum, **Propositio 3.** tanquam omnis nequitæ seminarium, eliminandus, & abiciendus omnino est.

Probatur 10- Dicitur Alea non solum ludere depi-
sum alearum tis chartis, verum & quolibet ludo,
eliminan-
dum esse ex
Gentilibus. in quo rationi consilioque prævalet ca-
sus, & temeritas: sive chartis ludatur,
sive taxillis. Hujus autem ludi pravita-
tatem Ethnici ipsi, Patres, Leges, Ca-
nones, & manifesta ratio common-
strant. I. Commemoravi Gentiles ipsos
Scriptores; nec immerito. Etenim in-
ter Latinos Cicero 2. Philipp. Antoniu-
m appellat hominem nequissimum,
quod non dubitet, vel in foro alea ludere. Suetonius in Augusto scribit, ju-
venem infamia notatum, quod lusisset alea. Seneca eam sententiam protulit: *Aleator quanto in arte melior est, tanto est, nequior.* Horatius lib. 3. Od. 24. ait. *Vetita legibus alea: & Ovidius 2. Trist.*

*Sunt aliæ scriptæ, quibus alea luditur,
artes:*

*Hæc est ad vestros non leve crimen
avos.*

4. **Probatur** ex Græcis. **Græcis.** Ex Græcis autem, legimus apud Laer-
tium lib. 3. à Platone graviter cæsum adolescentem, quod alea lusisset. Chi-
lus à Spartanis missus Corinthum, ut una jungeret foedera, videns ibidem nonnullos ludentes alea, *Abfit*, inquit, *ut Spartani cum Aleatoribus ineant so-*

cietatem.

Aristoteles ajebat, tam alea-
torem, quam furem esse illiberales, &
turpis lucri sectatores. Xenophon alea-
lusum dicebat deceptricem dominam
voluptatem. Plura de his Angelus Roc-
ca, & Daniel Souterius.

At veniamus ad Patres: Clemens
Alexand. lib. 3. Ped. cap. 2. ait: *Inco- Probatur
fideratum luxuria amorem otiosis iſib[us] Paſtib[us],
alea oblectamina ſappeditare, defidiam-
que in caſa eſſe.* S. Cyprianus, aut
alius antiquus Scriptor de Aleatoribus
inter Cypriani Opera: *Alea tabulam
dico, ubi Diabolus preſto eſt, ad ca-
piendum ſummiſſus, & cum cœperit de
captivo triumphum, perfidiā, falſa teſti-
monia. Tabulam alea dico, ubi demen-
tia, & furia, & venale perjurium, &
 colloquium ſerpentinum: Illic rabiſſa
amicitia, illic atrociſſimi ſcelevis fra-
ternitas discordans, illic convicia, &
audacia ſœva, & mens insana, & fera
impatiencia.* Alea tabulam dico, ubi
poſſeſſionum amifſo, & pecuniarum in-
gentium perditio, monſtrum, & de-
monſtrans litigiosum furax dementia.
Appellat idem Auctor Aleatores crude-
les, truces, noxios, inſomnes, armi-
geros. Chrysostomus hom. XXXIII.
in Ev. Joan. *Quis enim Aleatorum (in-
quit) aliquod Chriſtiano dignum opus
aggreditur?* Et Isid. lib. XVII. Orig.
cap. 67. *Ab bac arte fraus & menda-
cium nunquam abeſt, poſtremo & odium,
& dama na rerum.*

Quantæ autem leges in Aleatores la-
tæ ſunt! Prohibuerunt ludum alea Fer-
dinandus Rex Aragoniæ, Philippus
Adeodatus Rex Galliarum, Jacobus I.
Rex Magna Brittaniiæ, S. Ludovicus,
Henricus III. Carolus VII. Reges Fran-
ciae: quorum omnium, aliorumque
Principum aduersus Aleatores Statuta
affert citato libro Souterius. Produc-
imus nos tantummodo legem Justinia-
neam, *Commodis ſubjectorum proſpic-
tientes hac lege decernimus, ut nulli li-
ceat in publicis vel privatis domibus, vel
locis alea ludere: I. 3. tit. 43. Cod. &
Ulpianus docet juxta leges non dari ju-
dicium, ſi quis verberaverit, aut da-
mnum attulerit ei, apud quem habe-
tur ludus alea, D. tit. v. de Aleatori-
bus L. *Prætor.* Consentient leges Ca-
nonicæ, cap. Inter dilectos, de Excessu
Prælatorum, & c. 8. diſt. 35. canon L.
Synodi vi. Concilii Lateranensis sub
Innoc. III. caput xvi. Concilium Me-
diolanense sub D. Carolo, & Aquile-
jense celebratum regnante Clemente
VIII. Sed hos Canonos accurate colligit
Angelus Rocca, quem videoſ.*

Ratio-

Aleator frant- Rationem experimento comprobata-
gi totum
Decalogum. jam teneto. Nemo quantumvis flagi-
tiosissimus universum decalogum fran-
git, quemadmodum Aleator. Is Deo
cultum denegare convincitur ab erudito
Scriptore inter Opera Cypriani, de quo
paulo supra; quoniam diabolus, *cum*
olim se in statunculis & simulacris for-
maret, aliud crimen adiunxit, quo se ab
imitatoribus suis calendrum, & sibi sacri-
ficandum instituit. In Divos vero quan-
tum Aleatores irreverentes sint, cum
quotidianum experimentum evincit,
rum series mirabilium eventuum, quæ
sub finem laudati Operis enarrat Rocca.
Divinum nomen contemnere qui ludunt
aleam, dum *insaniunt, & ferocissimis*
vocibus pejerant, res est in propatulo;
nec male de Aleatoribus quidam apud
Souterium,

Vulnera per Christi jurant, per numi-
na Patris:

Omnis per divos, omnia perque sacra. 8.
Quantum vero præcepta secundæ tabu-
læ transgrediantur Aleatores, testatur
ipsem Auтор inter Opera S. Martyris
Cypriani, scribens: *In vicem sibi manus*
inferunt, maledicunt, se devovent, pa-
rentum originem turbis præsentibus de-
bonorant. Et ibidem: *Hic concrepat*
aleæ sonus, illic silentio operatur ince-
sus, &c. Etiam Livius scriptis lib. XLV.
Ludentes aleam *esse in venerem pro-*
niores. Haud male ergo appellavi
aleam seminarium omnis nequitiae: &
cum plura aduersus Aleatores scripse-
rim, majora tamen prætermitto legen-
da apud Scriptores nuper laudatos,
aliosque, Jurisconsultos, Concionato-
res, atque Theologos.

C A P U T VII.

De hastiludio, & ferocium Animalium venatu.

S U M M A R I U M.

1. Christianis agmen Troicum prohibetur.
2. De congressu senensium pugnis certantium.
3. Congressio certatoria ferarum cum homini-
bus detestanda.
4. Ferarum inter se congressio non est ad eō
immanis.
5. Venatio an exercenda diebus festivis.

ET cum sint aliqui ita à natura, &
ingenio comparati, ut oblecten-
tur ludis interdum cruentis, cu-
jusmodi est torneamentum, vel Trojæ
lusus, aut quælibet decursio ludicra, nec-
non venatione immaniorum bestiarum,
& furentibus in circu tauris, opera pre-
tium erit hæc quoque oblectamina vel-
licari.

I. PROPOSITIO I. Christianis recur-
Propositio I. so ludicra, vel agmen Troicum prohi-
betur.

Agmen troi-
cum Christia-
nis prohibe-
tur. De iis loquor, quæ serio animo ad
vires ostendandas cum magna animi au-
dacia peraguntur. Vetari enim constat
à Concilio Lateranensi sub Alexando III.
cap. 20, & hab. cap. *Felicitas memoriae*,
Extra, de Torneam. *Destabiles illas*
mundinas, vel ferias, quas vulgo tornean-
menta vocant, in quibus milites ex con-
dicio convenire solent, & ad ostentatio-
nem virium suarum & audacia temere
congreguntur, unde mortes hominum &
animarum saepe proveniunt, fieri proibi-
bennus, &c. Privandi ibidem dicuntur
Ecclesiastica sepultura, qui in hujusmo-
di congressione occumbunt, tametsi ante
mortem penitentiam poscant, eamque
obtingant: quod confirmat proximum cap. *Ad audiendum depromptum*
ex Romana Synodo sub Innoc. II. nec-

non Remense Concilium canone x. Item
Clem. V. in Conc. Viennensi hujusmo-
di decusiones prohibuit sub excommuni-
catione Sedi Apostolicæ reservata, &
sub interminatione generalis interdicti:
quas tamen censuras revocavit Joan.
XXII. Extrav. unica de Torneamentis.
Accedit ratio; quandoquidem insanien-
tis est ludere cum vita periculo: &,
Iudas omnis ut inculpas sit, oportet.
Neque vitatur periculum si milites con-
grederantur cum hastis ligneis: ut com-
probat miserabilis casus Henrici II. Re-
gis Galliarum. Quamobrem requiri
arbitramur etiam in ludo Pisaniorum,
quem Pontis appellavit, aliquid mo-
derati animi temperamentum. Fertur
Selimi Turcarum Regis frater cum lu-
dieras has decusiones spectasset, dixisse,
parum sibi videri, si Trojæ lusus fiat
serio: si joco, nimium. Vide Gon-
zalez ad Tit. XII. lib. v. Decretalium.
Prætermittendum non est, exhiberi his
spectaculis imaginem quamdam veter-
um Gladiatorum: qui, ut Isidorus
ait lib. XVI. orig. cap. 53. sic atro-
ci perseverantia inibant pugnam, ut
alter in alterius mortem proficeret.
Hanc vero monomachiam spectare,
nobis interdictum docent antiqui Pa-
tres, & præsertim Theophilus Episco-

pus Antiochenus apud Baronium ad annum cxx. n. 30. Dicuntur habuisse originem ab excidio Trojæ, in cuius memoriam Ascanius instituerit hos ludos, ut innuit Virgilius in v. Aen.

Hunc morem, bos cursus, atque bæc certamina primus
Ascanius longam muris cum cingeret
Albam
Retulit, & priscos docuit celebrare
Latinos.

Ac propterea dicitur Trojanum agmen, & torneamentum; non, ut vulgaris fert opinio, à græco θόρην, quod est circuire. Nec opponas permitti certamina, quæ virtutis causa fiunt, ut habetur L. Unica, Cod. de Glad. I. 12. Id enim nullatenus tenet, ubicunque aliquod occurrit periculum.

2. Ad hunc vere modum se habet **con-**
De congressu gressio Senenium pugnis certantium,
Senenium ubi tamen minus occurrit periculum, ideoque & levior noxa: maxime quod bene morati sunt juvenes congregientes, imbuti optimis disciplinis, & præ ceteris Italìs honestatis, literarumque cultores. Quos pugno contendentes pingere videtur Plautus in Bacchide Act. 3. sc. 111.

Ibi cursu, luctando, basta, disco, pugilatu, pila,
Saliendo se exercebat magis, quam scorto, & suaviis.
Ibi suam atatem extendebant, non in latebris locis.
Inde de hypodromo, & palestra ubi reverentes domum,
Cinticulo praecinctus in sella apud magistrum assideres:
Cum librum legeres, si unam peccavisses syllabam,
Fieret coriutum tam maculosum, quam est nutricis pallium.

3. **Propositio 2.** PROPOSITIO II. Detestanda præ ceteris sunt ea spectacula, in quibus tauri & ferae agitantur in circo, maxime si cum illis homines congregantur.

Congressio certatoria ferarum cum hominibus detesta-
nda, Sub Ecclesiasticis enim censuris à summis Pontificibus Pio V. Gregorio XIII. & Clemente VII. fuere damna- ta, nec non reprehenduntur à Patribus, & à profanis quoque Scriptoribus. I. Bulla S. Pii, quæ incipit, *De salute Gregis, Considerantes (inquit) hæc spectacula, ubi tauri, & ferae in circo vel foro agitantur, à pietate & charitate christiana aliena esse, ac volentes hæc cruenta turpiaque dæmonum, & non hominum spectacula aboleri; sub excommu-*

nicationis, & anathematis pena ipso fa-
cto incurriendis prohibemus & interdic-
mus. Privatur Ecclesiastica sepultura quisquis ibidem mortuus fuerit, & Cle-
ricali prohibentur sub excommunicatio-
nis pena iisdem spectaculis interesse.

Habent similia aliorum Pontificum Con-
stitutiones. II. Athenagoras in Apo-
logia pro Christianis ait: Sed nos ex-
stimatorum cernere cædem affine esse homi-
cidio, probinentes gladiatoria munera,
venationes, & hujusmodi spectacula. Le-
gentur etiam Lactantius lib. vi. divin.
Instit. cap. 2. Ambrosius serm. VIII.
in Psalmum 118. Salvianus lib. 6. &c.
III. Ipsem Cicero libro VIII. Epist.
Ep. 1. Quæ potest esse, inquit, homini
politico delectatio, cum homo imbecillus
à valentissima bestia lanatur? Bulen-
gerus in libro, quem inscriptis de Vena-
tione Ciri, demonstrat ideo hanc fuisse
institutum, ut homines Manibus litarent,
& civium animos ad cædes assuefase-
rent. At plura de hoc argumento hi-
storiarum Romanarum Pater Onuphrius
noster Panvinius in Opere de Ludis
Circensis, & in Notis ad Panvinium
Joannes Argolus.

Ferarum tamen inter se congressio, dummodo nulla hominum cædes im-
pendeat, neque spectatores sint Clerici, Ferarumq[ue] se con-
tali carent immanitatem. Hujusmodi gressio non
sunt, quæ describit lib. 1. sive de Specula-
taculis Martialis, & Ovidius xi. Me-
tamorph. ut pugna cervorum cum ca-
nibus, tauri cum leone, rhinocerontis
cum ursø, aquilæ cum tauro. De tali
congregatione ait Prudentius prope finem
lib. 2. in Symmachum,

Jam solis contenta feris infamis Arena
Nulla cruentatis homicidia ludat in
armis.

PROPOSITIO III. Venatio sylvatica solet conjungi cum violatione festorum, ideoque non recte omnino exercetur festis diebus aucupium, ferarumque ca-
ptatio.

Liquet propositio I. ex his, quæ di-
ximus cap. IV. prop. 3. & in Exposi-
tione III. Praecepti Decalogi cap. viii. v.
de Legibus. Non enim vacandum est id non recte ad nugas, & oblectamenta, sed ut exerceatur in reddamus Domino censem servitutis. diebus festis. II. Nulla appetet in venatione necessi-
tas, nullaque excusatio, ob quam per-
mittatur in die festo; quemadmodum
apparet in testamentis, & venditione
rerum, quæ aut ad illius diei victimam
sunt necessariae, aut pro ægrotis paran-
tur, & eapropter non sunt in festis pro-
hibita. At venationis, cui dantes ope-
ram

ram vix sacro intersunt, & integra die, cum robustiores sint, ac liberi, recedunt sponte ab omni Ecclesia supplicatione, quænam vel minima excusans causa potest proferri? Exprese etiam, ne diebus festis exerceatur venatio, præscribunt Concilium Meldense cap. LXXVII. Caroli Magni Capitula, cap. XXII. alii-

que canones, de quibus pertractantes cumulatius de moralis Theologia. IV. Beigniores Theologi, qui aucupium probarunt in festo, non denegant saltem prohiberi venationem, in qua deferuntur casses, cæduntur rami arborum, & similia sunt servitutis officia; quæ per raro contingit à venatoribus prætermitti.

C A P U T VIII.

De immoderato sumptu circa vestes, corporisque ornamenta.

S U M M A R I U M.

1. Luxus vestium modernus non distat à veteri Romanorum.
2. Luxus vestium detestandus.

3. Flagitiolum est, faciem cerussa & simili fuso oblinire.
4. In cultu vestium moderatio est statuenda.

Matrona incedit censu induita nepotum.

Igitur aduersus tantam vestimento-
rum licentiam, producimus primo
sententiam gravissimam Apostolorum.
Nam horum princeps beatissimus Petrus
Epistole prioris cap. III. v. 3. *Quarum*

*Probatur de-
testandum
esse luxum
vestium.*

(ait de fœminis) non sit extrinsecus capillatura, aut circumdatio auri, aut indumenti vestimentorum cultus. Capillaturam appellat Petrus flexum capillum, sive, ut loquitur Cicero, calamistratam comam, id est, crinem crispantem: cultum autem vestimentorum, mundum omnem muliebrem. Et Paulus in I. ad Timoth. cap. II. v. 9. *Mulieres, inquit, in habitu sancto, cum verecundia, & sobrietate ornantes se.* Deinde plura aduersus vestimentorum ornatus scripserunt Patres, ac præsertim Tertullianus de Habitū mulierum, Clemens Alexandrinus in libro Pædagogi secundo, & tertio: S. Cyprianus de habitu virginum, & D. Hieronymus in Epistola ad Lætam. Is etiam refert Prætextatam nobilissimam quondam fœminam ab Angelo reprehensam, & manibus arescentibus punitam, quod juvente viro Hymetio Eustochii virginis habitum, cultumque mutaverit. Sed hos Patres perlegas, maxime ad christianam plebem verba facturus. Tertio enim loco nonnulla promam ex profanis Scriptoribus. Julius Cæsar apud Suetonium cap. 43. usum conchyliatæ vestis, & margaritarum non nisi certis personis, & ætatibus concessit, ac vestem præscriptis cum forma, tum colore perhumilem. Docet Aristoteles in Oeconomicis, utendum veste, & reliquo apparatu minore etiam, quam licet per leges. Phynthis Pythagorica inter præcepta data mulieribus hoc habet:

I. **Propositio I.** Summopere detestandus est vigens in præsentia vestimentorum cultus immodicus.

Probatur luxus vestium modernum non distare à veteri Romanorum. Quippe parum distat præsens luxus à veteri Romanorum, quem ipsi profani scriptores ac Patres tam vehementer reprehensione prosecuti sunt, nisi forte quod antiqui luxus nutrimentum erat copia divitiarum & reipublicæ amplitudo, nunc illum fovet intemperantia, licentia, & cum sordida paupertate libido. Etenim utuntur & nunc mulieres, & effeminati viri vestibus pressorio nitentibus, quas in veteribus damnat lib. 28. Ammianus, apud Meursium de luxu Romanorum: nec deponunt conchylia & purpuræ, quibus, ut scribit Plinius lib. IX. cap. 35. *eadem mater luxuria paria pene etiam margaritis pretia fecit.* In usu sunt & antiquorum lacernæ, vel penulæ, si non spectata forma vestimentorum, quam multivola luxuria permuat, immoderatus profecto sumptibus, ita ut illud Martialis cum admiratione sit repetendum: *Emit lacernas millibus decem Bassus.* Gerunt auribus foeminae, quemadmodum Seneca ajebat de Beata vita cap. 17. *Locupletis domus censum.* Atque insuunt uno filio unionem, auctore Hieronymo in vita Pauli Eremitarum patris, *villarum pretia.* Etiam in peronibus, ut phrasit utar Tertulliani de Hab. mulierum, uniones emergunt de luto. Quid plura? Non in unam foeminarum quadrat præclara Propertii lib. 3. sententia:

bet: *Auro aut finaragdis prorsus ne ornemini.* Ceteros vide apud Clementem Alex. loco citato. Addam 4. rationem theologicam, ac moralem, quod scilicet, *Cum omnes templum Dei simus illato in nos, & consecrato Spiritu Sancto, ejus templi aeditua, & antistita pudicitia, est, qua nihil immundum, vel profanum inferri sinit, ne Deus ille qui inabitat inquitam sedem offensus derelinquet.* Atque rationem hanc præclarissimam excripsimus ex libro 2. Tertulliani Op. nuper laudati. Per placet & quam tradit ep. cit. Hieronymus, docere ipsum habitum, cui promissa, & mancipata sit mulier. Accedit, omnes Christi fideles in baptismo pompis solemniter abrenunciavisse. Nec prætermittenda est D. Bernardi ad Sophiam virginem exhortatio Ep. cxii. ubi demonstrat muliebrem ornatum aliquem habere decorum, sed non præbere: tamē vestis dicendum esse, sed non vestiti: indignum esse virginem christianam formam à pellibus murium, & operibus vermium sibi mutuari: mundum nudis exeuntibus vano deditis ornamento, istud retinere, eodem vano vanas similiter alias seducturum. Lege Epistolam illam elegantissimam. Moralis autem ratio erit, quam innuit Sixtus V. Pontifex Maximus in Bulla emanata anno 1536. quæ incipit, *Cum in unaquaque bene, & recte instituta republika, &c.* Ubi ostenditur ex immoderato circa indumenta sumpta, familiars imminuto patrimonio, & re familiaris absunta ad paupertatem redigi, & plurima hinc damna, & pericula provenire, cum tamen ad universam rem publicam pertineat cives habere locupletes, ejusque interstit, ne privati rebus suis male vitantur. Quam Pontificis rationem comprobant, quæ supra recitavi ex Hieronymo, & Propertio, & quod ait Tertullianus lib. 1. de Cultu fœm. cap. 8. ab iis de brevissimis loculis patrimonium grande proferri. Mitto, quæ hinc emanant, gravissima incommoda à Theologis, & Concionatoribus enarrata, blasphemias maritorum, mulierularum cum matronis comparationem, mutuam fœminarum invidentiam, templorum ludibria, & pericula innumera pudicitiae. Postremo prætermittendum non est exemplum tam mulierum ornatarum, quas nos Divina Historia docet in flagitia ruisse, ut Dinæ, Herodiadis, & quas Ezechiel commemorat capite tertio, ac viceculo; quam eorum, qui moderationis vestium specimen exhibuerunt, qualis inter viros fuit protoparens Adam

animalium pellibus cooperitus; inter fœminas vero Rebecca, de qua Paulinus Epithalamio ad Julianum:

Pulchra Rebecca sacrum cum sponsa veniret ad Isac,
Simpliciter velo tecta pudoris erat.
Non legitur variis venisse ornata lapillis,
Sed super obducto prædicta palliolo.

PROPOSITIO II. At consuetudo mulierum, quæ faciem cerussa, rubore, & ^{3.} Propositio consimili fuco obliniunt, nequissimi flagitiolum faciem cerula & simili fuco complectitur turpidinem.

I. Adversus hanc fœminarum insaniam Probat legendus Clemens Alexandrinus in tertio Pædagogi: ubi illam commaculandam acceptam à creatore formam, mulierem consuetudinem belle delineans ait: oblinire. *Supercilia flava babet aliqua? Depingit fuligine. Aliud, ut ea nigra sunt, contingit? Tollit cerussa nigorem. Sunt aliquid nimis alba? Unguento ei rei facto dedit alborem, &c.* S. autem Cyprianus de habitu virginum morem illum diabolicum sequentibus argumentis perstringit. I. Demonstrat demones ut Dei imaginem summo ludibrio possent afficere, docuisse oculos circunducto nigro fucare, & genas mendacio ruboris inficere, & mutare adulterinis coloribus crines, & expugnare omnem oris, & capitis veritatem. II. Docet non virgines tantum, aut viduas, sed & nuptas, atque omnes omnino fœminas admonendas, *Quod opus Dei, & factura ejus, & plastica adulterari nullo modo debeat, adhibito flavo colore, vel nigro pulvere, vel rubore, aut quolibet deinde linea menta nativa corrumpente medicamine.* III. Probat exemplo artificis, cui gravem afferret injuriam quisquis, postquam ille vultum alicujus, speciemque pictam formavit, colorem obduceret signato jam, consummatoque simulacro; atque similiter manus Deo inferant, quid, quod ille formavit, reformare, & transfigurare contendunt, nescientes quia opus Dei est omne quod nascitur, & Diaboli quocunque mutatur. Quam postrem rationem tangit quoque cap. 6. de cultu fœminarum Tertullianus scribens: *In Deum delinquent, quæ cutem medicaminibus ungunt: genas rubore maculant: oculos fuligine collinunt: dispiacet illis nimis plastica Dei: in ipsis redargunt, reprehendunt artificem omnium.* Quod & reprehendit S. Paulinus commemorato ad Julianum Epithalamio, scribens:

Non

Non fucis male facta cutem, neque lumen nigro
Pulvere, nec flavo tincta colore comam.
Purum naturae decus aspernata superbo
Crimine Divinum in se sibi damnat opus.
Frustra haec se mulier jactaverit esse pudicam,
Quæ se tam variis ornat adulteriis.

Igitur tam prava fæminarum consuetudo nequit à gravi culpa excusari: cumque in omni compta, nuptaque sit detestabilis, habet in virgine improba temeritatis audaciam: & merito Hieronymus ita Lætam compellat: *Cave, ne ceruſſa, & purpuriffo consecrata Cbrifo ora depingas.* At vetulæ, quarum nonnullæ in his flagitiis operam quandoque perdunt, ad memoriam nostram revocant festivissimum illud Plautinum in *Mostellaria*:

Nam isthac veteres, quæ se unguentis unditant,
Interpoles vetulae edentulae, quæ via corporis fuso oculunt,
Ubi seſe fudor cum unguentis conficiavit, illico
Itidem olent, quæſi cum una multaura confundit coquus.

4. PROPOSITIO III. In cultu vestium maxima præferenda est moderatio.

Probatur in Servandum id præsertim à Clericis. cultu vestium mode rationem statuendam. I. Ex præscripto Canonum; nam 27. Trullanus ait: *Nullus eorum, qui in Cleri catalogum relati sunt, vestem sibi non convenientem induat:* & Synodus Aquisgranensis apud Christianum Lupum in Scholio ad Canonem mox laudatum: *Inter utrumque (ait de humili, & ornata veste) virtus discretionis moderatissime tenenda eſt.* II. Ex sententia Patrum, inter quos Hieronymus

scribens de Clericis qui mollia induant in Epistola ad Eustochium ait: *Tales cum videris, sponsor magis exigitato, quam Clericos.* III. Exemplo sanctissimi Patris Augustini: de cuius indumentis scribit in ejus vita Possidius: *Ex moderato, & competenti habitu erant, nec nitida nimium, nec abjecta plurimum, quia iis plerique vel jactare sese insolenter homines solent, vel abjecere.* Ubi animadverte rationem productam hoc loco à Possidio nec latuisse Aristotilem scribentem lib. iv. Eth. cap. 7. excessum pariter, ac defectum in vestimentis Lacedæmoniorum arroganter specimen habuisse. Quod dictum volo generaliter: quibus enim placere rudis habitus, cilicium, & foccus, speciali ducti sunt spiritu humilitatis, ac patientiae. Pro mulieribus autem tenenda est regula Augustini in Epistola 199. nunc 262. ad Ecdiciam num. 9. *Quæ vel ad inanem pompam, vel ad illecebram formæ adhiberi solent, merito reprehensa sunt: sed eſt quidam pro modulo personaē habitus matronalis à viduali veste distinctus, qui potest fidelibus conjugatis salva religionis obſervantia convenire.* Legendum etiam documentum Francisci Salesii ad Philotheam P. 3. cap. xxv. Placeat nobis hæc vestimentorum moderatio ob vitæ honestatem, non vero ob pervulgatum, lepidumque proloquium,

*Vt: bene vesteris, pro vestibus effe peritus
Creditur à mille, quamvis idiota sit ille.
Si careas veste, nec sis vesteris boneſte,
Nullius eſt laudis, quamvis scis omne quod audis.*

Nos quippe neque tangit vestimentorum amor immodicus, neque inanis gloria, aut popularis existimationis capido.

CAPUT ULTIMUM.

De celebritate conviviorum, atque intempestivis compotationibus.

S U M M A R I U M.

1. Splendida convivia à luxu genitilitatis sunt orta.
2. & 3. Turpissimum est scelus, vino se inebriare.

Sunt denique permulti, quorum oblectatio est opipare parare convivia, cenophora delibera, & gelidas ca-

R. P. Berti Theol. Tom. IV.

4. usque 7. De usu cocolatæ.
8. Demununt scrupuli circa potum cocolatæ.

lidiasque sorbere potionies: ad quos dirigere congruum est partem hujusc libri postremam.

A a a

P R O

I.
PROPOSITIO I. Splendidus conviviorum apparatus non nisi à luxu corruptæ Gentilitatis emanavit.

Probatur
splendida
convivia à
luxu genti-
litatis orta
esse.

Et quidem non solum Divina historia nos docet, quanta abstinentia ante diluvium Noeticum ad annos plurimos vitam antiqui Patres prostraverint, verum etiam parce admodum se se Gentes reliquias aliusse, ipsarum prodidere Scriptores. Nam Servius in primum Aeneidos scribit, quod tantum in atrio & duobus ferculis epulabantur antiqui: farre solo, ac pulte usi sunt primi Romanæ urbis habitatores; & sibi manus parasse cibos, scribit Seneca de Consolatione cap. ix. Hinc de Curio ait Juvenalis xi. Sat.

*parvo qua legerat borto
Ipse focus brevibus ponebat oluscula,
qua nunc
Squallidus in magna fastidit compede
fossor.*

At posteaquam Romanorum luxus confrigit temperantiae repugna, modum excessit etiam epularis accubitus. Nam Suetonius refert Julium Cæsarem ad mensam in aureo lecto decubuisse: argenteos legimus posuisse Heliogabalum: eburneos ac testudineos magni Principes habuere. Imperator Claudius scyphum aureum adhibuit, Lucius Crassus cælatum arcifiscis manu, crystallinum immensi pretii Cæcilius Agricola. Miras tenuitatis amphoras in templo Capitolino legimus consecratas. Accessit luxus in mensarum ministris: nam Dionysius Tyrannus, ut ait Tullius in Tusculanis, eximia forma pueros delectos jussit consistere, eosque ad nutum illius intuentes diligenter ministrare. Virgilii pariter de convivio Didonis ait interfuisse magnam puerorum copiam, *Qui Dapibus mensas onerant,* & pocula ponant. Nec desuit delectus luxusque ciborum, quem Seneca admirans exclamavit: *Diu boni, quantum unius venter deglutit!* nec male Musonius: *Coqui majore studio, quam agricultore parantur, & convivia quidem apparant, in quibus agrorum pretia consumunt.* Quæ omnia si florente Romanorum potentia, divitiarum copia, cultuque superbo ipsorum profanorum Scriptorum confessione temperantiae limites excessere, tolerari non debent in hoc rerum statu, & maxime inter fideles: sed orinent magnifice ac splendide convivia illi, de quibus Libro x. cecinit Lucanus:

*Infudere epulas auro, quod terra,
quod aer,
Quod pelagus, Nilusque dedit, quod
luxus inani
Ambitione furens toto quasvit in
orbe,
Non mandante fame multas volu-
cresque, ferasque.*

Sed de conviviorum luxu hæc pauca. Vide Tomi viii. Romanarum Antiqu. postremas elucubrationes.

PROPOSITIO II. Inebriari vino secus est nefarium, detestabile, atque Propositio turpissimum.

Quod demonstratur I. ex Scripturis. Probatur Legitur enim Prov. xx. 1. *Luxuriosa turpissimum res vinum, & tumultuosa ebrietas.* II. v. scelus esse 11. *Væ qui consurgitis mane ad ebrietatem, vino se in- tem sectandam, & potandum usque ad ebriare, vesperam, ut vino aestuetis.* Apostolus ex Scriptu autem ad Rom. xliii. 13. monet, ne ambulemus in commissationibus, & ebrietatis: & ad Eph. v. 18. Nolite (inquit) inebriari vino, in quo est omnis luxuria. Vide & primam ad Timotheum cap. iii. v. 8. atque priorem Petri cap. iv. v. 3. Effecta etiam ebrietatis, ac portentosum incestum filiarum Lot profert liber Geneseos cap. xix. 32. Fortuitam quoque ebrietatem Noe, qui primus omnium plantavit vineam, sanctissimi viri inquit, nalle modestiam, neque scandalo caruisse, liquet ex cap. viii. ejusdem libri v. 22. in quem locum ornate Victor Massiliensis libro iii. Alethias:

*Forte Noe Domini celebrat dum læ-
tus bonores
Indulgens epulis, & dulcia pocula
libans,
Persensit vivos latices, somnoque
gravante
Victus membratoro posuit neglecta
fideli:
Et revoluta simul uestis secreta re-
texit
Corporis, ac risum tibi, Cham de-
terrime, movit.*

II. Demonstratur ex Patribus; quorum magno ex numero duos tantum producam, unum ex Græcis, Magnum Bæ. filium, qui adversus ebrietatem scripsit celeberrimam Homiliam ordine xiv. alterum ex Latinis, id est, Doctorem maximum Augustinum. Et Basilius quidem principio scribit: *Ebrietas da-
monest voluntarius, malitia mater, vir-
tutis inimica, fortem virum reddit
ignavum, ex temperato facit lascivum,
justitiam ignorat, prudentiam extinguit.* Tum probat ebrium nequaquam a brutiis differre hoc singulari argumento: Non

Nonne rationis munere, quam à Deo omnium conditore accepisti, reliqua creatura omnis factus es dominus, & imperator? Hoc igitur mentis lumine per ebrietatem qui se privat, jumentis insipientibus comparatus est, & similis factus est illis. Polthac demonstrat ebrium esse brutis ipsis deteriore, quod nullum animal, ut ebrius homo, ita visu auditu debilitetur. Nonne (inquit) chri familiarissimos interdum ignorant, alienis vero sāpe ut domesticis congregantur? An non umbras saepe numero tanquam sulcos, & loca prærupta transiliunt? Deinde recenset damna quæ proveniunt ex ebrietate in spiritum, quorum præcipuum est voluptatis incontinentia omnis, quæ ex vini fonte originem vimque trahens præceps ruit ad omnem impuritatem, atque intemperantiam. Ulterius ostendit quomodo ebrios corrumptant ipsum habitum corporis, dum non solum abundantia voluptatum ad lasciviam infangent illos labefactat, & dissolutos reddit; sed & corpus tunidum, putridum, mucosum, & vitali humore privatum circumferunt. Ad hæc comparat ingeniose ebrios idolorum simulacris, de quibus in Ps. cxxxiv. 16. legitur, Oculos habent & non videbunt, aures habent & non audient, &c. quoniam manus paralyssi affectas habent, pedes infirmos, atque emortuos. Addit perorationem elegantissimam. Ex qua Basiliæ orationis analysi satis turpitudinem ebrietatis arbitror appare. At Augustinus Latinorum nobilissimus in fine narrationis in Psalmum LIV. de Sanctis Martyribus inquit: Modo eos ebrios calicibus persequuntur, quos tunc furiosi lapidibus persequebantur, propter ebrietates, & commissationes in Sanctorum solemnitatibus. In Psalmum vero CIII. n. 14. exclamat: Quid insanus ebrio? quid plerumque iracundus? Quantam demum diligentiam adhibuerit, ut ab Africanis nequitiam hanc maximam in sacris præsertim diebus evelleret atque amoveret, constat ex illius Epistola xxii. n. 3. & ex xxix. ad Alipium Episcopum Tagastensem. III. Haec tenus dicta etiam rationes suppeditant. Commonstrant enim oriri ex vinolentia innumera incommoda, profanationem festorum, rixas, luxuriam, blasphemias, domesticorum perturbationes atque contemptum, dilapidationem bonorum, omnemque mortum corruptelam: emanare inde corporis, sensuumque hebetudinem, ac tantam mentis conturbationem, ut in III. de Rerum natura non male Lucretius:

R. d. Berti Thol. Tom. IV.

Denique cur hominem, cum vini vis penetravit
Acris, & in venas discessit diditus ardor:
Consequitur gravitas membrorum, præpediuntur.
Crura vacillanti, tardescit lingua, maledictus
Nans oculi, clamor, singultus, jurgia
gliscunt,
Et jam cætera de genere hoc quæcumque
sequuntur,
Cur ea sunt nisi quod vobemens violentia
vini
Conturbare animam, confuevit corpore
in ipso?

Vini tamen usum non damnamus; sed in compotationibus sequentia ex D. Paulo colligimus servanda esse temperamenta. Ac primum illud sit, quod scribit Apostolus in priori ad Timotheum cap. v. 23. Noli adbuc aquam bibere, sed modico vino utere propter stomachum tuum, & frequentes tuas infirmitates. Utendum ergo vino, sed bene diluto, & modico, præsertim stomacho laborantibus. Nam ut scribit Justinus ad Zenam: Aqua necessitatis est, vinum juuaudi corporis gratia datum est. Documentum alterum spectans ad Clericos habetur in eadem ad Timoth. Epistola, cap. 11. v. 8. Discoros similiter pudicos, non bilingues, non multo vino deditos, &c. Quod attentes Ecclesiastici Canones jubent ab officio, vel beneficio suspendi Clericos, qui in vinolentia se exhibuerint culpabiles, nisi à Superioribus commoniti satisfecerint; ut habetur Cap. A Crapula, Extra, de Vita, & honest. Clericorum. Monitum tertium Apostolicum spectat ad Matronas, quas ne sint multo vino servientes, hortatur, ac præcipit Paulus ad Titum cap. 11. 3. Lenendum & præclarum exemplum S. Matris Monice lib. ix. Confess. Augustini cap. VIII. n. 18.

PROPOSITIO III. Argumenta, quæ Cardinalis Franciscus Maria Brancacius, Propositio 3. aliique viri docti producunt ad probandum, quod potionē cocolatæ Ecclesiasticum non frangatur jejuniū, non videntur frugi Theologo penitus satisfacere.

Est argumentorum illorum princeps, Argumentum i. Co quod haustus cocolatæ potio sit, non cibus, atque potu sorbeatur. Est autem cocolatæ potus non perrarus, sed Americanus, atque Hispanorum pluribus familiaris, atque communis. At quod natura sua ad genera potionum pertinet, sive Americani, sive Itali sorbeant, nequitalimenti facere.

Aaa 2

ii

induere substantiam. Atque hoc argumentum Brancacii à priori sententia revocavit celebrem Hispanum Medicum Calderam, qui in Tractatu, cui titulus *Tribunal Medico-magicum*, statuerat cocolatis potu jejuniū Ecclesiasticum frangi. Sed hūc argumento responderi potest cocolatam, etiam si poculo exhauiatur, inter esculenta, & quidem majoris substantiae, connumerandam. Nam Stube Medicus Anglus experimento monstravit plus unctuosos, & nutrientis humoris eliciti ex una uncia Cacao, quam ex libra bovinæ carnis, ideoque cocolatam solidum esse alimentum. Thomas Gage refert audivisse se à fide dignis Americanis, illic eos, qui plus cocolatis pocula sorbent, fieri quadratos ac pingues. Atque rationem affert, quoniam licet cacao partes permultae sint frigidæ, sunt tamen & aliae permulta butyrosæ ac nutrientes, atque his calida alia ingredientia, cinnamomum præsertim, atque vaginalia sunt ad instar vehiculi, ut ad hepar, & viscera discurrant, ibique in carnem & pinguedinem coalescant. Et quamvis econtra Brancacius ait non semel se fuisse experimentum, quod poculum unius consuetæ potionis cocolatis vix ad septem horas vires stomacho languenti suppeditat, unde infert falsum esse, quod duæ cocolatis unciae plus dent nutrimenti, quam tres unciae carnis: communis tamen est Medicorum sententia cocolatam optimum præbere nutrimentum, ut demonstrat in Bibliotheca Pharmaceutica comedica Jacobus Manetus. Et quilibet forte experiri poterit falsum esse allatum à Cardinali Brancacio experimentum, cum non semel uno cocolatae poculo iter agentes perseverent usque ad vesperam viribus validissimis: quamquam fateor esse, qui post septem horas esuriant, non solum exhausto poculo cocolatae, sed à prandio, quoque, vel cena. Porro cocolata, etiam si forbeat, & ad poculenta quodammodo spectet, ut etiam lac, capique stilatus liquor, non ad extinguendam sitim, sed ad vires refocillandas exhaustur: ideoque esculenti rationem habet, non potionis; aut si potionis, talis quidem, quæ nutrit, atque sustentet. At quod inquit Americanis cocolatam potum esse communem, potest principio retorqueri. Si enim inter Americanos jejuniū non frangit, quoniam ibi vulgaris est potio; violabit profecto jejuniū apud Italos, quorum singuli tali luxuria non bibunt. Deinde respondet nostre Nicæphorus Sebastus, qui de cocolatis

potione dissertatiunculam edidit, quod licet cocolata eandem in America, & Italia habeat naturam, usus tamen regionum debet attendi. Quippe & Græci jejuniū frangunt, si certis feris, & maxime majori hebdomada, non se abstineant à vino, ac piscibus sanguine concretis: quod in consuetudine non est apud Italos; ac simile exemplum profert de refectioniuncula, quam appellant collationem. Melius tamen respondebis, si dixeris Americanos stomacho esse debiliores, & spectata regionum diversitate varias potiones, epulasque adhibendas. At de uno argumento multa satis: cetera jam breviter persequamur.

Probant ergo secundo loco jejuniū cocolatā non frangi, eo quod neque illud Argum. frangat vinum, neque cervisia, quamvis sum 2. & utriusque insitvis nutritiva, & quidem tan-
ta, ut olim ante certamina vina propinarentur athletis, & aliqua ex Galeno æque nutritant, ac porcina caro. Nec cervisia inter esculenta censeretur, tametsi ex frumento, hordeove paretur. At potest hæc argumentatio elidi primum negando cer-
visia vinoque jejuniū non violari, cum oppositum ex ipsa vi nutrimenti demon-
stret in Thesibus Lovaniensibus cum ma-
gna eruditorum caterva Gummarus Huygens. Atque ut demus Brancacio
hanc opinionem communiter esse explo-
sam, si loquamur de vino aqua diluto,
mensisque vulgaribus usitato, certa qui-
dem est si sermo instituatur de vino mera-
ciori, quale aut Galenus commemorat,
aut propinabatur athletis. Deinde sunt
qui negant habere vinum nutriendi vim
perse, cum non alat natura sua, sed efficiat
duntaxat digestiōnē alimentoꝝ. In-
super nemo dixerit nequaquam jejuniū
frangi vino, cui saccharum, cinnamo-
num, & aliquid esculenti permisceas.
Occurrit Brancacius reponens ea per Argumen-
tatione accedere vino alendi vires ro-
busiores; cum econtra pulvis cocola-
tis in aquam demersus vigore pristino
destituatur. Sed fallitur fortasse. Enim-
vero cum cocolata massa partes habeat
aliquas frigidas, sed permultas unctuo-
sas, sulphureas, atque inflammabiles,
qua omnes cacao insunt, addantur pra-
terea in cocolatis præparatione saccha-
rum & cinnamomum; cocolates redi-
ctus in pulverem, & demersus in cocu-
mam calida aqua, lignoque dentato
iterum permixtus fit esculentum stoma-
cho frigido percommodum; & particu-
læ calidores, ut dictum est supra, solu-
tæ magis ac liberæ fiunt cum humidis
aptius vehiculum unctuosarum, atque
nutrien-

nutrientium : unde cocolata hoc pacto soluta non minus nutrit, ac si illam summas massa, aut pastillis, sed longe melius, salubrius, aptoque stomachis tam calidis, quam frigidis temperamento. Ex quibus diluitur tertia ratio Brancacii, qui contendit demonstrare cocolatem aquæ permixtione exuere propriam esculenti naturam, cum illam econtra nanciscatur perfectiorem.

6.
Argumentum 4. & Solutio.
Cardinalis Clarissimi est, quod parvitas materiæ juxta communem Doctorum sensum non frangit jejuniū Ecclesiasticum. Verum si uni cocolatis uncia tanta est vis nutritiva, ut præclarissimi Medici Mangetus, Pasquiūs, Zaccias, Stubeus, aliquie observarunt; non minus attendenda est cocolatis quantitas, quam potionis, ac nutritimenti natura: idque in jejuniū maxime Quadragesimali, quod credimus in Elia & Moysi præfiguratum, Christi consecratum exemplo, & antiqua & Apostolica traditione firmatum, ut eo religiosus servari debeat, quo fuit majori auctoritate præscriptum.

7.
Argumentum ultimum cum Solu-
tione.
Postremum argumentum ad hunc modum se habet. Non læditur jejuniū medicamentorum potionē. Atqui cocolata (inquit Brancacius) *roborat naturalem calorem, generat puriorem sanguinem, cordis substantiam vivificat, dissipat flatus, & prodest ad stomachum roborandum;* habet ergo medicamenti naturam, ac tali medicamento uti possumus absque fractione jejuniū. Ast utrqua hujus syllogismi præmissa corruit sponte sua, & universam molem evertit. Nam quantum ad majorem, ut vocant, attinet: vel ægrotō medicamentum exhibes, vel sano ac robusto. Si ægrotō, ejusdem salutē providendum esse demonstrat lex ipsa naturæ. Si autem sano ac valenti, oportet, ut expendatur qualitas medicaminis. Quod si fuerit nutritivum atque esculentum, nego consistere cum jejuniū. Atque ita prior illa propositione fluctuat & labascit. Sed altera propositione tota machina excidit: nam si cocolata roborat naturalem calorem, generat puriorem sanguinem, cordis substantiam vivificat, dissipat flatus, & prodest ad stomachum roborandum; quomodo frigida est admodum, nec nutrit, nec cibus est, nec sustentat, nec vim habet esculentorum? Quomo-

do stomacho roborati, & naturali calore robusti servabunt jejuniū, ab Ecclesia eo fine institutum, ut fideles ab alimentis abstinentes carnem macerent, & corporis afflictione sensus à noxiis retrahant excessibus? Recte ergo statui, arguēta pro cocolatis potionē allata nequam cuilibet frugi Theologo satisfacere.

Ne tamen alicui injiciam scrupulum, si valida alicui videntur, nec responsibus nostris ulla tentat dissoluta, meminerit is omnes prouersus Theologos, ipsumque Cardinalem amplissimum Franciscum Mariam Brancacium, definire potionem cocolatis non admodum dilutam, sed concretam ac densam jejuniū dubio procul opponi. Et licet Turrianus quantitatē permittat non excedentem uncias cocolatis duas, dimidium tantum uncia quidam alii existimant permittendum: unicam vero unciam idem Brancacius, Sebastianus noster, atque benigniorum Theologorum pars major. Sed vereor, ne parvam hanc quantitatē complures excedant; nam semel inductæ corrupte modum servare non possunt. Est autem illa duarum unciarum portio plurimorum consuetudine recepta; & vir quidam eximus describens eleganti carmine quomodo cocolata pararet sibi potionem, ut extat in notis ad Dithyrambum viri Clarissimi Francisci Redi, canebat:

*Quin & saccbaream decisa in fragmina metam
Comminuo, cumulusque pari mibi pondere surgit,
Mixtaque stat iusto simul uncia, &
uncia metro.*

Atque hunc finem habet nostra oblectamentis dissertatio. In qua si oratione usus sum festiva, & poetarum versibus phalerata; indulgendū tempori, quo eam scripsi, tibique, Lector benevolē, propono legendam. Neque enim erit qui mihi jure succenseat, si vel ipsa librorum meorum lectione honestam aliquam percepereis voluptatem, vel ego à noxiis oblectationibus retrahar hoc scribendi, vel differendi genere nunquam fortasse à Scholasticis usurpat. Non deerunt tamen in libris nostris dogmata sublimiora, atque in his maxime, quos proximis voluminibus exornabo.

Explicit Liber Vicefimus quartus.